

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ГАЄВСЬКА Анастасія Володимирівна

**ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ
ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,

доцент кафедри бухгалтерського обліку

Коваль Олена Вікторівна

ВІННИЦЯ – 2022

АНОТАЦІЯ

Предмет дослідження – сукупність теоретичних аспектів, базових принципів, методичних і практичних завдань обліку кредиторської заборгованості та процесу управління нею.

Об'єкт дослідження – сучасні та інноваційні процеси обліку кредиторської заборгованості на вітчизняних підприємствах.

Мета - обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів та науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення обліку кредиторської заборгованості на підприємстві, враховуючи сучасні тенденції та трансформаційні процеси у національній економіці.

-Досягнення поставленої мети передбачає постановку і розв'язання таких основних завдань:

-дослідити наукові основи, економічний зміст та завдання обліку кредиторської заборгованості на підприємстві;

-вивчити методологічні засади обліку кредиторської заборгованості та їх складових на підприємстві;

-проаналізувати сучасний стан та проблеми обліку кредиторської заборгованості підприємств в реаліях сьогодення;

-дослідити методику аналізу кредиторської заборгованості як основного елементу управління нею;

-запропонувати шляхи удосконалення облікового забезпечення управління кредиторською заборгованістю.

- вивчити проблеми обліку та методики управління кредиторською заборгованістю підприємств в умовах нестабільності та запропонувати шляхи його вдосконалення.

ВСТУП

Актуальність теми. Умови сьогодення зумовлюють постійного удосконалення інструментів управління заборгованістю підприємства, що відіграє важливу роль у господарчому механізмі агровиробників. Найбільш актуальним для власників агробізнесу є забезпечення раціонального використання власних та позикових ресурсів для створення ринкової вартості, що спроможна здійснити покриття різного роду витрат, дотримати необхідного рівня доходів на умовах, що не будуть надто ризиковими для вкладників капіталу. Максимізації прибутку агровиробників, як в поточному періоді, так і на перспективу, також є не менш важливим для малих і великих підприємств, враховуючи нестабільність і не постійність грошових потоків. Відповідно, операційна діяльність підприємств аграрного сектору супроводжується наявністю дебіторської та кредиторської заборгованостями. Актуальні та об'єктивні дані щодо стану кредиторської і дебіторської заборгованості, контроль за термінами і можливостями їх погашення, формуються у системі бухгалтерського обліку підприємства, що повинна ефективно впливати на управління боргами та зобов'язаннями.

Побудова у суб'єкта господарювання раціональної системи обліку кредиторської заборгованості є умовою зниження зайвих витрат, які пов'язані із штрафами за невиконання умов з контрагентами, а також можливість отримувати господарюючими суб'єктами якісні продукти, послуги, роботи. У сучасних умовах спостерігаються певні питання щодо визначення облікового процесу кредиторської заборгованості, враховуючи нормативно-правові трансформації та зовнішні фактори впливу. Саме тому, актуальність обліку зобов'язань, у тому числі і кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання, виходить на перший план, що пов'язано із управлінням ефективністю фінансовими ресурсами окремого підприємства. Зауважимо, що побудова оптимальних відносин з підприємствами-контрагентами базується на визначені нормативних вимог, узгодженості всіх

аспектів, у тому числі предмету договору, умов поставки та оплати, санкцій у випадку невиконання зазначених умов тощо. Визначена ділова репутація, чітка дисципліна щодо розрахунків з підприємствами та інші аспекти функціонування суб'єктів господарювання залежать від оптимальної та адекватної облікової політики господарської одиниці, а також від аналізу факторів впливу на фінансові ресурси, налагодженої системи внутрішнього контролю та моніторингу. Застосування в обліковому процесі семантичного, системного та комбінованого підходів надає можливість чіткого розв'язання зазначених проблем. Враховуючи сучасні тенденції у міжнародному середовищі.

Модернізація взаємовідносин між контрагентами потребує застосування та впровадження нових сучасних методів та прийомів оцінювання та моніторингу, у тому числі кредиторської заборгованості господарської одиниці, які впливають на ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення та систему управління на підприємстві. Підкреслимо, що дослідження облікового процесу та взаємопов'язаних дій та управлінських рішень потребує детального вивчення та розгляду, враховуючи класичні підходи щодо даного питання та сучасні нововведення.

Проблемам формування та здійснення облікового процесу кредиторської заборгованості присвячені роботи українських та зарубіжних вчених, у тому числі: А. Борисової, Ф. Бутинця, С. Легенчука, І. Бланка, Ю., Томчук О.Ф. Василенко, В. Швеця, С. Голова, Л. Горецької, А. Загороднього, В. Костюченка, Т. Гоголь, Л. Нападовської, В. Ф. Палія, К. Поппера, С. Стоянової, М. Пушкаря та ін.

Проблемам оцінювання та моніторингу сучасного стану та шляхів удосконалення обліку кредиторської заборгованості господарської одиниці присвячена дипломна робота, що підтверджує рівень її актуальності, сучасності та зацікавленості.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів та науково-прикладних рекомендацій

щодо удосконалення обліку кредиторської заборгованості на підприємстві, враховуючи сучасні тенденції та трансформаційні процеси у національній економіці.

Відповідно до мети роботи сформовано перелік наступних завдань:

- дослідити наукові основи, економічний зміст та завдання обліку кредиторської заборгованості на підприємстві;
- вивчити методологічні засади обліку кредиторської заборгованості та їх складових на підприємстві;
- проаналізувати сучасний стан та проблеми обліку кредиторської заборгованості підприємств в реаліях сьогодення;
- дослідити методику аналізу кредиторської заборгованості як основного елементу управління нею;
- запропонувати шляхи удосконалення облікового забезпечення управління кредиторською заборгованістю.
- вивчити проблеми обліку та методики управління кредиторською заборгованістю підприємств в умовах нестабільності та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є сучасні та інноваційні процеси обліку кредиторської заборгованості на вітчизняних підприємствах.

Предметом дослідження є відповідна сукупність теоретичних аспектів, базових принципів, методичних і практичних завдань обліку кредиторської заборгованості та процесу управління нею.

Методи дослідження. У процесі написання магістерської роботи застосовувалися наступні методи дослідження:

- порівняльно-правовий – при дослідженні та аналізі нормативно-правої бази бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості;
- системно-структурний – при аналізі організаційних та методологічних підходів до відображення розрахунків за зобов'язаннями;

- статистичний – при зборі та аналізі даних; елементи методу бухгалтерського обліку (рахунки, подвійний запис, документування, балансове узагальнення і звітність);

- прийоми економіко-математичного моделювання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та нормативне регулювання зобов'язань

Будь-який суб'єкт господарювання, незалежно від його розмірів, галузі діяльності, успішності та фінансової стійкості стикається з таким поняттям як зобов'язання. Кожне підприємство має зобов'язання перед постачальниками та підрядниками за надані товари, роботи, послуги, перед працівниками з оплати праці, перед бюджетом, страховими й пенсійними фондами тощо. Це зобов'язання, що виникають внаслідок звичайної діяльності підприємства, яка свідчить про його нормальне функціонування¹.

Критичний аналіз сучасної економічної літератури в галузях бухгалтерського обліку дає підставу констатувати, що сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «зобов'язання». У зв'язку з тим, що вчені застосовують різні категорії, поняття та терміни, а саме: зобов'язання, заборгованість, розрахунки; короткострокові та поточні зобов'язання тощо, розглянемо категорії «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки» за юридичною, економічною та бухгалтерською ознаками².

За економічною суттю:

- зобов'язання – зобов'язання організації перед контрагентами повинні розглядатися як статті його доходів, а зобов'язання контрагентів перед організацією – як статті його витрат;
- заборгованість – грошові суми, які підлягають сплаті, але не сплачені;
- розрахунки – грошові відносини, що виникають між організаціями за

¹ Гевлич Л. Л., Катранжи Л. І. Особливості підходів до визначення сутності поняття «поточні зобов'язання» та їх класифікації. *Фінанси, облік, банки*. 2017. № 1 (22). С. 70–78.

² Бержанір І. А., Бержанір А. Л., Ящук Т. А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 2(19). С. 240–245.

товарними і нетоварними операціями³.

За бухгалтерською суттю:

- зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла в результаті минулих подій, погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди;

- заборгованість – сума боргів, що належать фірмі (суспільству, компанії тощо), від фізичних або юридичних осіб, які виникли у процесі господарських відносин із ними;

- розрахунки – розрахунки за товарними операціями – безготівкові розрахунки за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги чеками, акредитивами чи іншими розрахунковими документами; та розрахунки за нетоварні операції – безготівкові розрахунки, пов'язані з бюджетом і органами соціального, державного страхування тощо^{4,5}.

З юридичної позиції:

Відповідно до статті 509 Цивільного кодексу України зобов'язанням є «правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку»⁶.

Господарський кодекс України сторонами (суб'єктами) у зобов'язанні визначає боржника і кредитора. Суб'єктами зобов'язання, окрім термінів «кредитор» та «боржник», іменується позичальник – позикодавець, або ж орендар

³ Огійчук М. Ф., Утенкова К. О., Ковальова О. В., Тредіт В. Є. Бухгалтерський облік. Практичний посібник. 2015. 334 с.

⁴ Дорош Н. І. Теоретичні аспекти організації бухгалтерського обліку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. Вип. 1. С. 93–97.

⁵ Бержанір І. А. Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2019. С. 25–27.

⁶ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

– орендодавець тощо. Разом з тим, у зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути залучений один або кілька суб'єктів. Якщо кожна із сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, вона вважається боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь другої сторони, і одночасно кредитором у тому, що вона має право на вимогу. Проте для третьої сторони зобов'язання не створює. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора⁷.

Якщо третя сторона, бере участь в зобов'язаннях, зв'язані правовідносинами лише з одним з основних суб'єктів – з кредитором, або з боржником, тоді юридичним об'єктом зобов'язання є якась певна поведінка зобов'язаної особи, тобто дія, що повинна бути виконана, або ж просто бездіяльність.

Об'єкт зобов'язання повинен бути наділений такими властивостями:

- 1) корисність;
- 2) визначеність;
- 3) фактична можливість;
- 4) юридична можливість⁸.

Особливістю зобов'язання є те, що боржник наділений позитивними діями. Натомість негативна поведінка (утримання від вчинення певних дій) не має в зобов'язанні впливового характеру. Переважно у структурі зобов'язань виділяють матеріальну складову зобов'язання – це майно. На підставі якого укладається договір. Існують зобов'язання у складі якого відсутній матеріальний об'єкт - договірні зобов'язання з приводу надання послуг.

Підсумуємо, з огляду цивільного права під зобов'язанням розуміють певні правовідносини, які виникають між боржником і кредитором, а через призму

⁷ Господарський Кодекс України №436-IV від 16.01.2003 р. із змінами та доповненнями. URL: zakon.rada.gov.ua/go/436-15.

⁸ Мушинський В.В. Формування облікової політики щодо виконання та зміни зобов'язань підприємства з урахуванням інтересів користувачів: Зимові читання, присвячені видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю : збірник тез Одинадцятій Всеукраїнської наукової Інтернетконференції ЖДТУ. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/5456/1/76.pdf>

бухгалтерського обліку – це саме заборгованість підприємства. Правильне формулювання і трактування поняття «зобов'язання» як такого у даній проблематиці є дуже суттєвим.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди⁹.

Відповідно до МСФЗ 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» «зобов'язання – теперішня заборгованість підприємства, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди»¹⁰.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про поточні та довгострокові зобов'язання підприємств та розкриття її у фінансовій звітності визначають НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 14 «Оренда», П(С)БО 17 «Податок на прибуток»; П(С)БО 26 «Виплати працівникам», Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, тощо.

Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом. В силу цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг тощо, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату грошей, зустрічні послуги тощо (рис. 1.1).

Юридичне трактування зобов'язань підприємства дає можливість визначити

⁹ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999. № 996-XV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

¹⁰ Губачова О. М. Облік у зарубіжних країнах. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 430 с.

сторони, що взаємодіють як боржник та кредитор, а головне – умови здійснення правовідносин, які в бухгалтерському обліку відобразатимуться у грошовому вимірнику за здійсненими господарськими операціями.

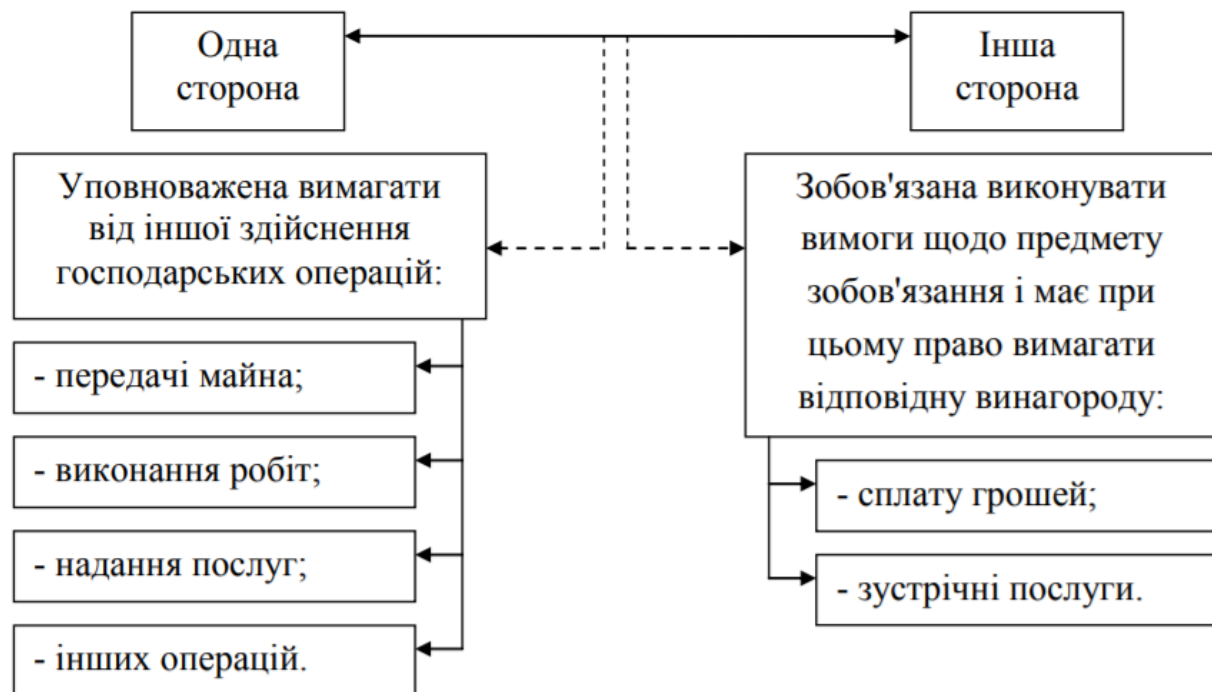

Рис. 1.1. Характеристика юридичних параметрів зобов'язання

Виконання зобов'язання здійснюється за певними загальними правилами, що мають назву принципи виконання зобов'язань. Такими принципами, зокрема, є принцип реального виконання, принцип належного виконання, принцип взаємного співробітництва, принцип економичності тощо. Відповідно до ч. 3 ст. 509 ЦК України, зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

Водночас, принцип належного виконання передбачає виконання зобов'язання належними сторонами, виконання у належному місці, виконання у належний строк та у належний спосіб¹¹.

Зобов'язання на підприємстві виникають за укладеними договорами (договірні

¹¹ Свистун Л. Я. Суб'єкти зобов'язань за законодавством України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 205–212.

зобов'язання: односторонні – одна сторона бере на себе обов'язок перед іншою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а інша сторона наділяється лише правом вимоги без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої; двосторонні – правами та обов'язками наділені обидві сторони договору) або нормативними документами.

Основний порядок класифікації зобов'язань розкрито в П(С)БО 11 «Зобов'язання», де вони поділені на чотири групи: довгострокові, поточні зобов'язання, забезпечення наступних витрат і платежів та доходи майбутніх періодів (рис. 1.2.).

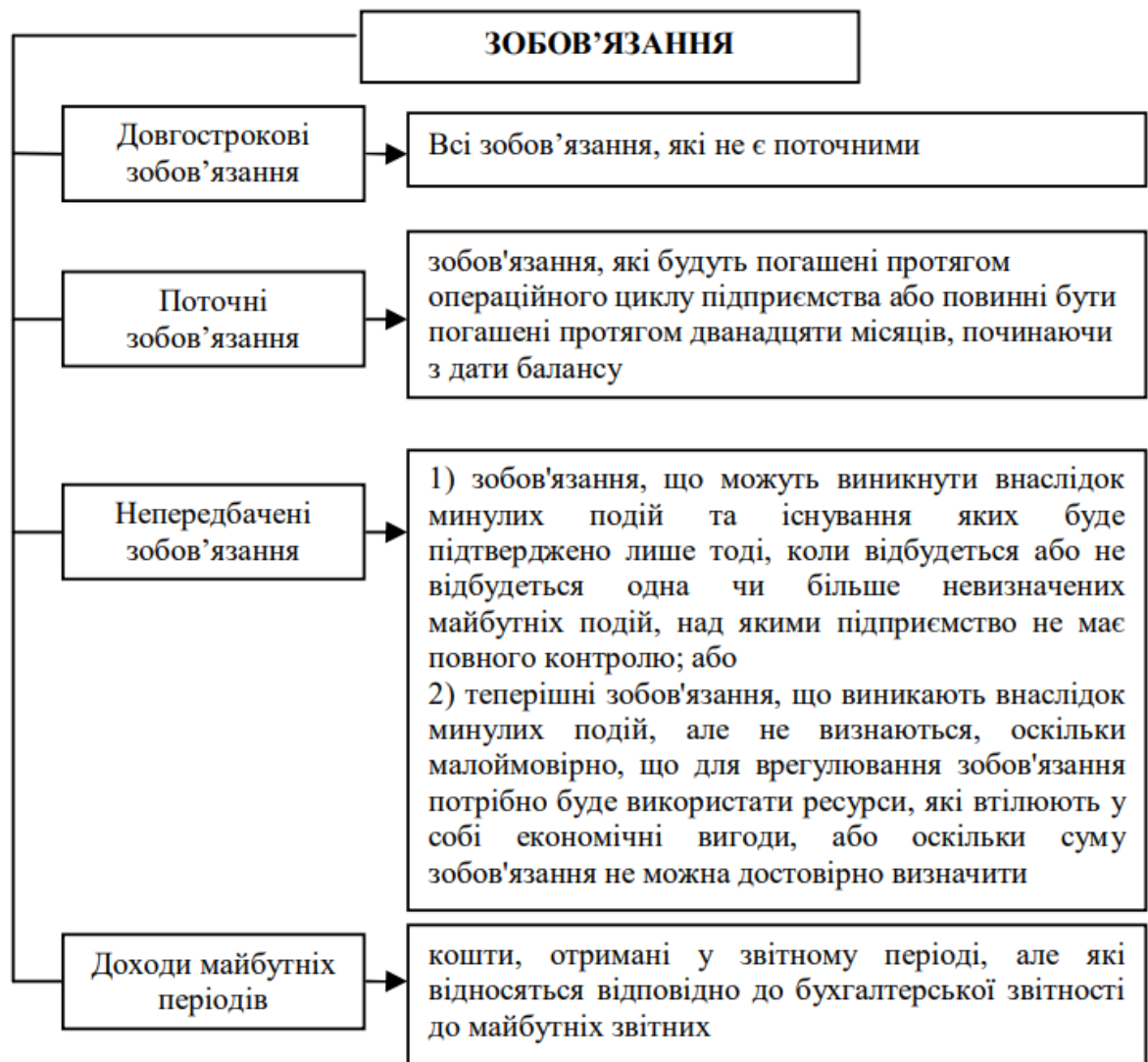

Рис. 1.2. Класифікація зобов'язань згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Детальна класифікація зобов'язань дає можливість глибше зрозуміти їхню

сутність, допомагає бухгалтерам в організації обліку зобов'язань та забезпечує правильність і достовірність їх обліку. Також це дозволяє керівникам отримувати оперативну та різнобічну інформацію стосовно зобов'язань з метою оптимізації управління ними. Крім того, велике значення така класифікація має для аудитора, бо значно спрощує процедуру проведення перевірки

Узагальнюючи суть характеристики зобов'язань, вважаємо, що науково обґрунтована класифікація зобов'язань підприємства за окремими видами необхідна для розуміння того, як ними керувати в обліковій інформаційній системі, тому повинна надаватися користувачам фінансової звітності для прийняття рішень і формування стратегії розвитку підприємства в майбутньому.

Відповідно до вимог основного нормативного документа, який регламентує порядок обліку та класифікації зобов'язань в Україні, – П(С)БО 11 «Зобов'язання»¹², правильний підбір класифікаційних ознак забезпечує повне висвітлення інформації про заборгованість для цілей управління та аналізу. Проте однозначність у критеріях розподілу зобов'язань відсутня, оскільки на більшості підприємств їх класифікують тільки з метою відображення у звітності, а тому залишається не врахованою специфіка заборгованості. У результаті управлінський персонал не отримує необхідної аналітичної інформації.

Різноманітність розрахункових операцій суб'єкта господарювання зумовлює необхідність їх класифікувати за такими ознаками:

1. Залежно від спрямованості розрахунків:

- внутрішні;
- зовнішні.

2. Залежно від контрагента розрахунків:

- розрахунки з постачальниками і підрядниками;
- розрахунки з покупцями та замовниками;

¹² Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 1–35 (зі змінами і доповненнями). *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2010. № 15–16. С. 1–92

- розрахунки з різними дебіторами та кредиторами;
- розрахунки з бюджетом та позабюджетними фондами;
- розрахунки за кредитами;
- розрахунки з персоналом (з оплати праці та за іншими операціями);
- розрахунки з підзвітними особами;
- розрахунки з учасниками та засновниками;
- внутрішньогосподарські розрахунки.

3. Залежно від форми проведення розрахунків:

- готівкові;
- безготівкові.

4. Залежно від характеру операцій, за якими проводяться розрахунки:

- розрахунки за товарними операціями;
- розрахунки за нетоварними операціями¹³.

Розрахунки за товарними операціями, пов'язані з переміщення товару – це розрахунки з постачальниками і підрядниками, покупцями, в т.ч. планові платежі, які здійснюються за допомогою платіжних доручень, платіжних вимог, акредитивів, чеків, векселів. Можливі також залік взаємних вимог і розрахунки готівкою.

Розрахунки за нетоварними операціями – це розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами, засновниками фірми, підзвітними особами. При цьому розрахунки за нетоварними операціями під час безготівкових розрахунків оформлюються тільки платіжним дорученням¹⁴.

Відносини між підприємствами, організаціями й установами, а також між ними і населенням, що зумовлені дією ринку, мають характер грошових розрахунків. Ці відносини ґрунтуються на використанні грошей у їхніх функціях –

¹³ . Дорош Н.І. Теоретичні аспекти організації бухгалтерського обліку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. Вип. 1. С. 93–97

¹⁴ Бержанір І.А., Бержанір А.Л. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 2(19). С. 240-244.

коштів обігу і коштів платежу. При цьому підприємство водночас є постачальником для одних і покупцем для інших.

В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства¹⁵.

У бухгалтерському обліку зобов'язання виникають не в момент укладення договору, а після здійснення однією із сторін передбачених у договорі дій (або бездіяльності), унаслідок яких виникає дебіторська заборгованість однієї сторони перед іншою – зобов'язання погасити цю заборгованість, яка називається кредиторською¹⁶.

У широкому розумінні зобов'язання виникають як управлінський правовий акт замовлення або державний контракт, у вузькому значенні – зобов'язання виникають із господарського договору, укладеного за простою згодою сторін, з інших підстав, що не суперечать закону, за результатами конкурсу, тендеру, іншого публічного торгу¹⁷.

Зобов'язання відображається в обліку лише тоді, коли за ним виникає заборгованість. Це правило застосувати набагато важче, ніж здається, оскільки відповідно до ст. 11 Цивільного кодексу України¹⁸ укладення договору є вже підставою виникнення зобов'язання.

Тому бухгалтерам-практикам важливо уяснити, коли виникає юридичне зобов'язання, а коли настає момент відображення цього зобов'язання на рахунках

¹⁵ Івченко Л. В., Харчук В. Ю. Зобов'язання підприємств як об'єкт обліку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264477.pdf>

¹⁶ Коблянська І. О. Фінансовий облік. Навчальний посібник. Київ: Знання. 2007. 473 с.

¹⁷ Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 1–35 (зі змінами і доповненнями). Бухгалтерія в сільському господарстві. 2010. № 15–16. С. 1–92.

¹⁸ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

бухгалтерського обліку (рис. 1.3).

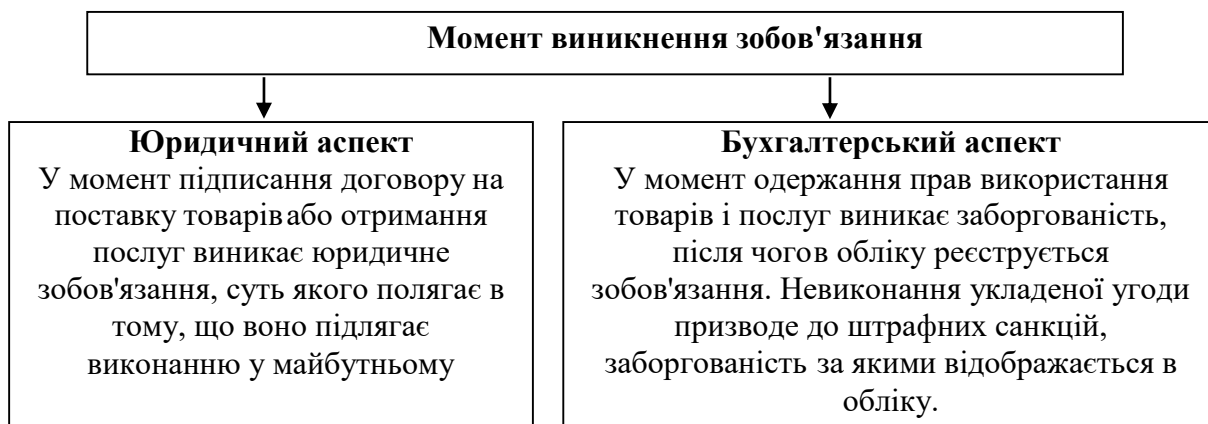

Рис. 1.3. Момент виникнення зобов'язання

У бухгалтерському обліку як інформаційній системі управління суб'єктом господарювання зобов'язання виникають не в момент укладення договору, а після здійснення однією із сторін передбачених у договорі дій (або бездіяльності), унаслідок яких виникає дебіторська заборгованість однієї сторони перед іншою – зобов'язання погасити цю заборгованість, яка називається кредиторською¹⁹.

Основні характеристики зобов'язання як об'єкта бухгалтерського обліку та фінансової звітності відображено на рис. 1.4.

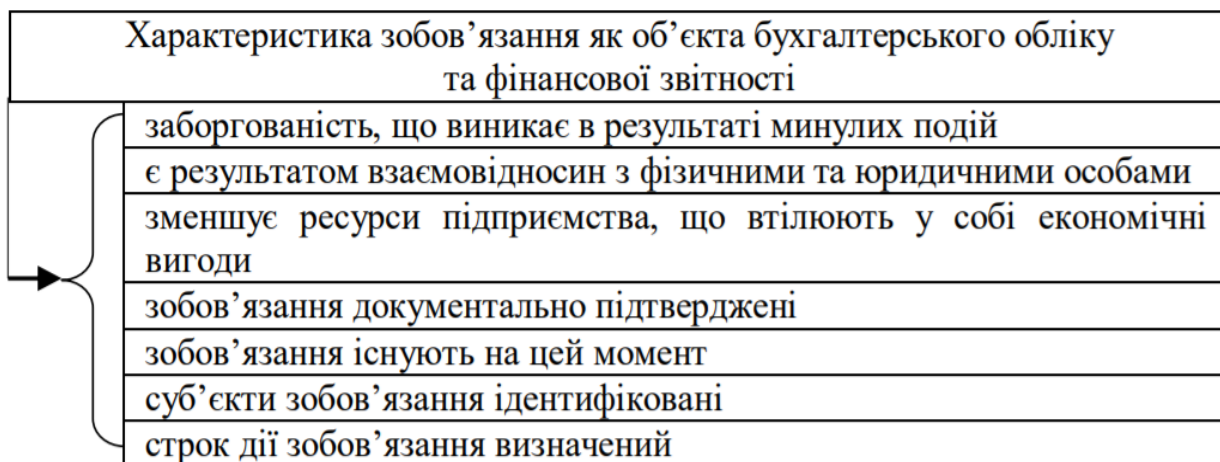

Рис. 1.4. Характеристика зобов'язання як об'єкта бухгалтерського обліку та

¹⁹ Абалмасова Н. С. Удосконалення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підставі міжнародного досвіду URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64247.doc.htm

фінансової звітності

Як об'єкт обліку, зобов'язання – один з основних чинників, що впливає на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства. Раціональна організація обліку зобов'язань сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних коштів а, отже, поліпшенню фінансового стану підприємства.

Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути вірогідно визначена та існує імовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума входить до складу доходу звітного періоду. Оцінка зі своєї сторони забезпечує можливість формування звітності. Точна оцінка впливу інфляційних процесів на показники бухгалтерської звітності сприяє обґрунтованості даних, що отримуються з облікових регістрів, а також правильності їхнього інтерпретування.

Вартісне вимірювання зобов'язань здійснюється з дотриманням принципів єдиного грошового вимірника, історичної (фактичної) собівартості та обачності, що дає змогу достовірніше оцінити зобов'язання як об'єкт бухгалтерського обліку для цілей їх наступного відображення на рахунках та у звітності. Господарські операції, пов'язані з виникненням, трансформацією і припиненням зобов'язань, реєструються на рахунках, виходячи з принципу повного висвітлення, відповідності нарахування доходів і витрат, а також з принципу превалювання сутності над формою, що дає змогу адекватно використовувати рахунки синтетичного та аналітичного обліку²⁰.

Відображення зобов'язань підприємства, а також результатів операцій, пов'язаних з їх виникненням, трансформацією і припиненням, у звітності підприємства вимагає дотримання принципів періодичності, обачності та повного висвітлення, що забезпечує підвищення якості облікової інформації щодо

²⁰ Орлов І. В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія. Монографія. Житомир : ЖДТУ. 2010. 400 с.

зобов'язань підприємства, її повноту та порівнянність.

Не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві відображаються в обліку. Виділення з усього комплексу зобов'язань підприємства їх обмеженої частини, яка відображається у бухгалтерській звітності, передбачає кваліфікацію низки зобов'язань суб'єктів господарювання для цілей бухгалтерського обліку як умовних²¹.

Регулювання зобов'язань відповідно до чинного законодавства здійснюється за такими етапами їх життєвого циклу:

- виникнення зобов'язань;
- виконання зобов'язань;
- припинення зобов'язання²².

Згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції про його застосування, які затверджені за наказом Міністерства фінансів 16 України від 30.11.1999 р. №291, відображення інформації про зобов'язання підприємства здійснюється на рахунках:

- класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань»: 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» та 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»;
- класу 5 «Довготермінові зобов'язання»;
- класу 6 «Поточні зобов'язання»²³.

Узагальнюючи суть характеристики зобов'язань, вважаємо, що науково обґрунтована класифікація зобов'язань підприємства за окремими видами необхідна для розуміння того, як ними керувати в обліковій інформаційній системі,

²¹ Івченко Л. В., Харчук В. Ю. Зобов'язання підприємств як об'єкт обліку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264477.pdf>

²² Івченко Л. В., Харчук В. Ю. Зобов'язання підприємств як об'єкт обліку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264477.pdf>

²³ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

тому повинна надаватися користувачам фінансової звітності для прийняття рішень і формування стратегії розвитку підприємства в майбутньому.

Відповідно до вимог основного нормативного документа, який регламентує порядок обліку та класифікації зобов'язань в Україні, – П(С)БО 11 «Зобов'язання»²⁴, правильний підбір класифікаційних ознак забезпечує повне висвітлення інформації про заборгованість для цілей управління та аналізу. Проте однозначність у критеріях розподілу зобов'язань відсутня, оскільки на більшості підприємств їх класифікують тільки з метою відображення у звітності, а тому залишається не врахованою специфіка заборгованості. У результаті управлінський персонал не отримує необхідної аналітичної інформації.

Різноманітність розрахункових операцій суб'єкта господарювання зумовлює необхідність їх класифікувати за такими ознаками:

1. Залежно від спрямованості розрахунків:

- внутрішні;
- зовнішні.

2. Залежно від контрагента розрахунків:

- розрахунки з постачальниками і підрядниками;
- розрахунки з покупцями та замовниками;
- розрахунки з різними дебіторами та кредиторами;
- розрахунки з бюджетом та позабюджетними фондами;
- розрахунки за кредитами;
- розрахунки з персоналом (з оплати праці та за іншими операціями);
- розрахунки з підзвітними особами;
- розрахунки з учасниками та засновниками;
- внутрішньогосподарські розрахунки.

3. Залежно від форми проведення розрахунків:

²⁴ Положення (стандарти) бухгалтерського обліку № 1–35 (зі змінами і доповненнями). *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2010. № 15–16. С. 1–92

- готівкові;
- безготівкові.

4. Залежно від характеру операцій, за якими проводяться розрахунки:

- розрахунки за товарними операціями;
- розрахунки за нетоварними операціями²⁵.

Розрахунки за товарними операціями, пов'язані з переміщення товару – це розрахунки з постачальниками і підрядниками, покупцями, в т.ч. планові платежі, які здійснюються за допомогою платіжних доручень, платіжних вимог, акредитивів, чеків, векселів. Можливі також залік взаємних вимог і розрахунки готівкою.

Розрахунки за нетоварними операціями – це розрахунки з бюджетом і позабюджетними фондами, засновниками фірми, підзвітними особами. При цьому розрахунки за нетоварними операціями під час безготівкових розрахунків оформлюються тільки платіжним дорученням.

Відносини між підприємствами, організаціями й установами, а також між ними і населенням, що зумовлені дією ринку, мають характер грошових розрахунків. Ці відносини ґрунтуються на використанні грошей у їхніх функціях – коштів обігу і коштів платежу. При цьому підприємство водночас є постачальником для одних і покупцем для інших²⁶.

У сучасних умовах механізм розрахунків не можна розглядати як систему комунікаційних структур, методичних та технологічних прийомів, призначених для їх здійснення. Взагалі осмислення категорії «механізмів» в економічній науці потребує більш широкого погляду на економічні дії і події, включаючи процеси, що відбуваються на всіх стадіях відтворення.

Розрахунками завершується обіг втіленої в готову продукцію вартості активів

²⁵ . Дорош Н.І. Теоретичні аспекти організації бухгалтерського обліку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. Вип. 1. С. 93–97

²⁶ Бержанір І.А., Бержанір А.Л. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 2(19). С. 240-244.

підприємства і створюються умови для початку нового економічного обігу. Грошові кошти, одержані в результаті цього обігу, дозволяють своєчасно, на новій інформаційній, технічній і технологічній основі формувати та використовувати в новому виробничому циклі фактори виробництва, розраховуватися за зобов'язаннями з державою, постачальниками, банками, працівниками підприємства, акціонерами.

Складниками механізму розрахунків є також організаційно-технічні фактори і відповідні комунікаційні та інші структури, діяльність яких пов'язана із забезпеченням розрахунків і регламентується певними правовими нормами.

Як об'єкт обліку зобов'язання – один з основних чинників, що впливає на ліквідність, кредитоспроможність і стійкість підприємства. Раціональна організація обліку зобов'язань сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, прискоренню оборотності оборотних коштів, а отже, поліпшенню фінансового стану підприємства, а правильно розроблена стратегія управління зобов'язаннями сприяє формуванню репутації надійної і відповідальної фірми.

1.2. Місце кредиторської заборгованості в системі управління підприємством

Господарська діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з використанням коштів, що перебувають у безперервному кругообігу. У складі джерел коштів підприємства значну питому вагу займають позикові кошти, а саме кредиторська заборгованість. Проте одним з найбільш складних і суперечливих питань бухгалтерського обліку все таки є облік кредиторської заборгованості, що пов'язано з існуванням проблеми неплатежів. Кредиторська заборгованість має великий вплив на фінансові результати підприємства та на господарську діяльність загалом. Для підвищення фінансової результативності всіх видів звичайної діяльності та забезпечення платоспроможності підприємствам необхідно прискорити кругообіг оборотного капіталу. Тому, для того щоб ефективно

використовувати позикові кошти підприємства необхідно навчитися правильно управляти ними.

В умовах глобальної економічної кризи надзвичайно важливе значення в забезпеченні ефективності функціонування підприємств має раціональна організація здійснення розрахункових операцій. Прискорення оборотності грошових коштів – один з важливих шляхів поліпшення фінансового становища виробничих господарюючих суб'єктів. Ринкові умови господарювання вимагають приведення в дію факторів, які здійснюють безпосередній вплив на ефективність управління. Для забезпечення ефективної діяльності підприємства, дуже важливим є управління розмірами кредиторської заборгованості. Незабезпеченість підприємств власними оборотними коштами зумовлена недоліками в організації обліку та аналізі кредиторської заборгованості. Крім того, статистичні дані свідчать про те, що ця заборгованість характеризується, у свою чергу, досить високим рівнем питомої ваги простроченої заборгованості. Особливе місце в кредиторській заборгованості займають численні розрахунки з постачальниками і підрядниками. Окрім цього, наявність простроченої заборгованості може призвести до погіршення іміджу підприємства. Кредиторська заборгованість надає можливість підприємству тимчасово користуватися запозиченими коштами, але з іншого боку - зменшує показники платоспроможності і ліквідності. Ефективне управління кредиторською заборгованістю дає можливість усунути негативні наслідки її наявності. Для нормального функціонування всіх ланок господарства необхідно мати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, зокрема про кредиторську заборгованість. Враховуючи те, що історія існування кредиторської заборгованості є давньою, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття.

Так, Бутинець Ф.Ф. розглядає кредиторську заборгованість, як форму розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що

періодично повторюються і використовуються у виробництві чи для перепродажу²⁷.

Деякі науковці визначають кредиторську заборгованість як грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені.

Як правова категорія, кредиторська заборгованість – це особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією та її кредиторами²⁸. Незважаючи на те, що одні дослідники визначають кредиторську заборгованість як грошові кошти, інші – як частину майна, ще інші – як форму розрахунків, проте кредиторська заборгованість є невід'ємним етапом повторювального кругообігу капіталу, що призводить до здійснення безперервних господарських операцій на підприємстві, тобто здійснення господарських операцій є причиною безперервних платежів та грошових надходжень. Саме тому важливо розглядати кредиторську заборгованість як складову капіталу.

Економічній сутності кредиторської заборгованості притаманні наступні ознаки:

- примусовий характер економічних відносин;
- риса заміщення оборотних засобів підприємства;
- відрізняється швидкістю розповсюдження від підприємства до підприємства по ланцюгу взаємопов'язаних платежів, що викликає необхідність заліків взаємних вимог;
- може трансформувати безготівкові розрахунки, зокрема, змінювати способи платежів.

Отже, кредиторська заборгованість – це позичені підприємством в інших юридичних і фізичних осіб грошові кошти, оцінені в гривнях, щодо яких у підприємства існують зобов'язання погашення у певний строк.

²⁷ Бутинець, О. В. Олійник, М. М. Шигун. Організація бухгалтерського обліку. Навч. посіб. для студентів вузів. Вид.2-ге, доп. І перероб.. Житомир: Рута, 2001. 574 с.

²⁸ Чебанова Н. В. Бухгалтерський фінансовий облік. Посібник. 2002. 672 с.

Важливим моментом в обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками є класифікація такої кредиторської заборгованості. У науковій літературі наводять притаманні різні класифікаційні ознаки поточної кредиторської заборгованості. П(С)БО 11 "Зобов'язання" визначає методологічні засади формування та обліку інформації про кредиторську заборгованості, а також вимоги щодо її розкриття у фінансовій звітності, загальну класифікацію зобов'язань, що є характерною для багатьох сільськогосподарських підприємств. Однак для управління кредиторською заборгованістю найбільш доцільно виділити такі види заборгованості за розрахунками (рис.1.5.).

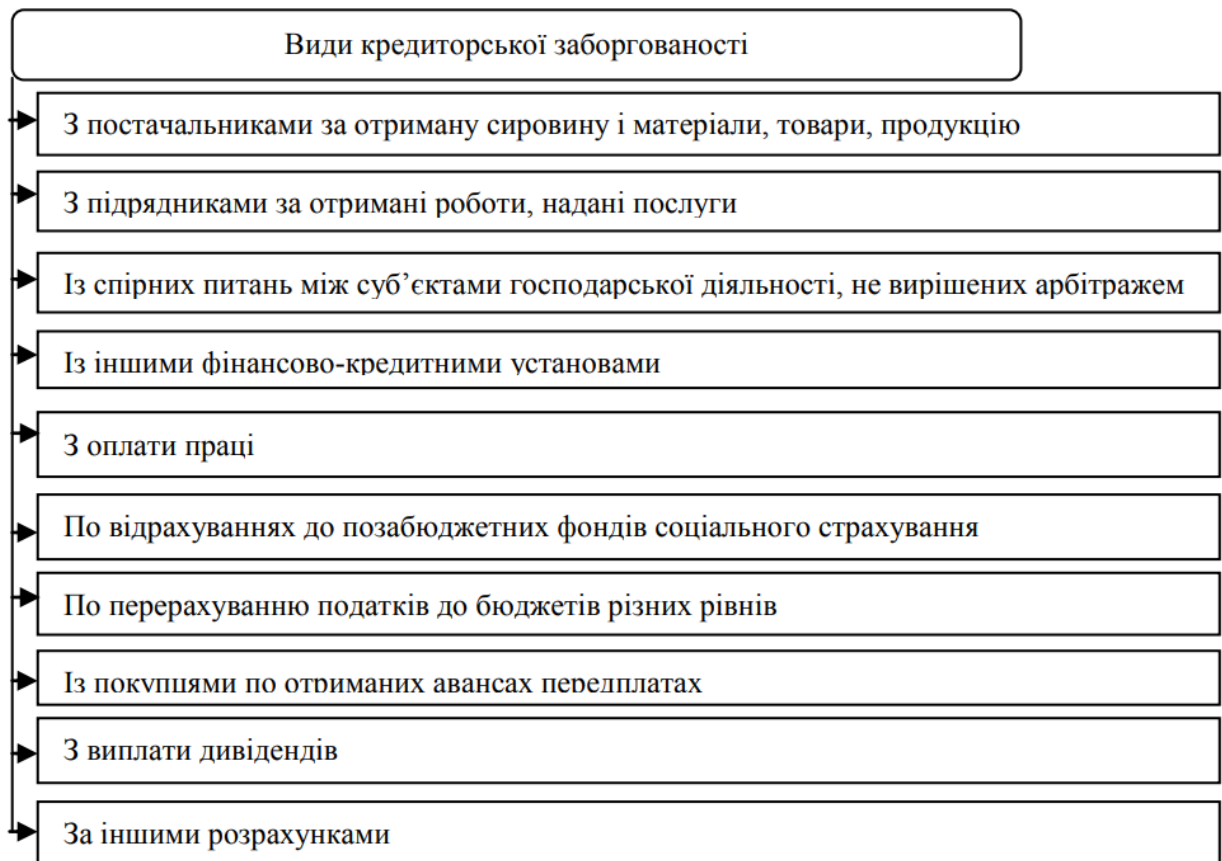

Рис. 1.5. Види кредиторської заборгованості

Виникнення кредиторської заборгованості є об'єктивним процесом. Її наявність, розміри і склад неоднозначно впливають на результати господарської діяльності підприємства, оскільки мають як позитивні, так і негативні риси (рис.

1.6).

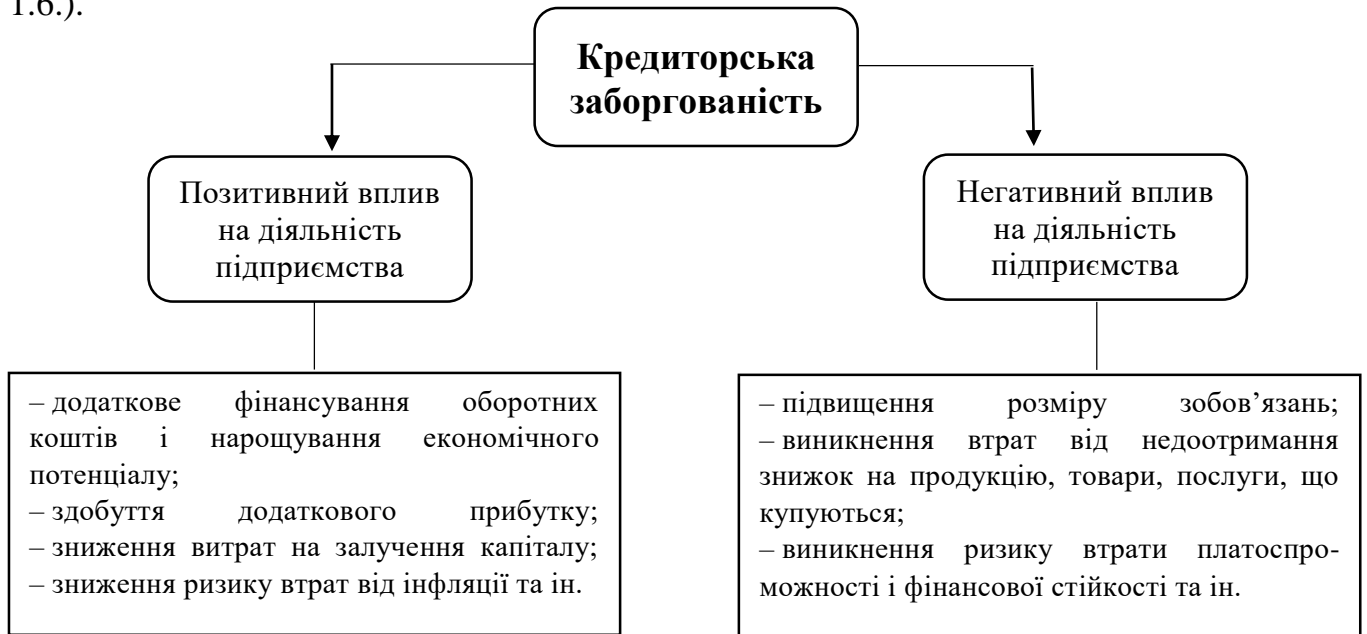

Рис. 1.6. Переваги та недоліки формування кредиторської заборгованості підприємства

Управління кредиторською заборгованістю базується на специфічних принципах та методологічних засадах, які дозволяють виділити управління кредиторською заборгованістю, як окремий блок управління. Модель управління кредиторською заборгованістю суб'єкта господарювання формується як сукупність окремих фінансово – математичних методів, які виступають методологічним базисом процесу управління, конкретних методик, технологій, способів та прийомів обґрунтування управлінських фінансових рішень²⁹.

Модель управління кредиторською заборгованістю включає наступні складові елементи (рис. 1.7.).

Деякі науковці вважають, що проблема неплатежів пов'язана зі зростанням кредиторської заборгованості підприємств та організацій.

Проте, на наш погляд, між проблемою неплатежів та зростанням

²⁹ Сіренко Н.М. Вдосконалення управління дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємства. *Агросвіт*. 2011. №22. С.44-46.

кредиторської заборгованості підприємств існує зворотний зв'язок.

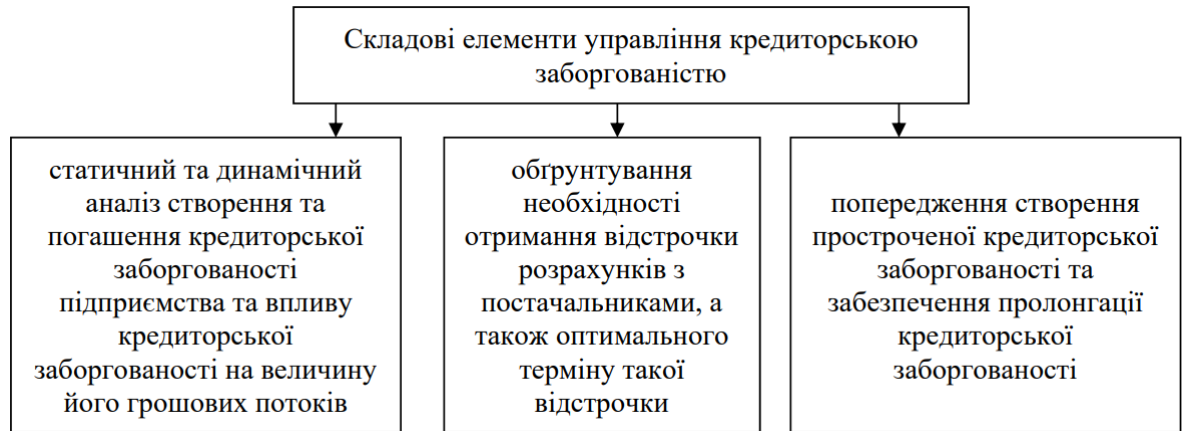

Рис. 1.7. Модель управління кредиторською заборгованістю

Значне скорочення попиту на продукцію вітчизняних підприємств, втрата ринків збуту та сировини не була підкріплена своєчасними та ефективними діями уряду щодо структурної перебудови економіки, створення пільгових умов переорієнтації виробництва на випуск конкурентоспроможної продукції.

Обмежувальна грошово-кредитна політика держави, спрямована насамперед на подолання інфляції та стабілізацію валютного курсу, що гальмує виконання суб'єктами господарювання своїх платіжних зобов'язань. Отже, відповідальність за вирішення проблеми неплатежів не може бути покладено суто на підприємства.

Спостерігається відсутність прозорої системи взаєморозрахунків між підприємствами, яка передбачає, передусім, фінансову та майнову відповідальність суб'єктів підприємництва за наслідки їхньої діяльності.

Звідси, для ефективної діяльності та розвитку підприємства необхідно контролювати та своєчасно приймати рішення. Важливими об'єктами контролю та управління за сучасних умов залишається кредиторська заборгованість. Механізмом, який регулює усі процеси, пов'язані з цією категорією є кредитна політика підприємства.

Отже, ефективна політика управління кредиторською заборгованістю дає змогу розширювати ринки збуту товарів, залучати нових реалізаторів продукції.

Для нормального функціонування підприємство повинно бути забезпечене необхідним розміром обігового капіталу. Нестача обігового капіталу зумовлює необхідність додаткового фінансування, відповідно і додаткових витрат на його забезпечення. Зміна величини обігового капіталу зумовлена зміною таких складників: величини запасів, кредиторської заборгованості.

Управління кожним із складників потребує формування ефективної політики. Підприємства надають перевагу попередній оплаті або оплаті за фактом доставки, адже в цьому разі не виникає ризику неповернення грошових коштів за реалізовану продукцію.

Водночас посилення конкуренції за канали розповсюдження продукції між виробниками, які працюють в одному ринковому сегменті, диктує свої вимоги. Відвантаження продукції з відтермінуванням платежу стає однією з основних умов під час підписання договорів на продаж продукції.

Як збільшення, так і зменшення кредиторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства.

Кредиторська заборгованість є важливими складниками складного механізму підприємства. Саме тому визначенню та вивченню цієї категорії необхідно приділяти важливе значення, адже від прийнятих сьогодні рішень залежать стан та перспективи розвитку підприємства завтра.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Стан кредиторської заборгованості підприємств в реаліях сьогодення

За сучасних обставин суб'єкти господарювання змушені провадити свою господарську діяльність в умовах кризи, що супроводжується ризикованістю та нестабільністю. В умовах пандемії та воєнного стану створилась ситуація невизначеності, що має безпосередній вплив на здійснення господарських операцій. Це, у свою чергу, пов'язано із кризою неплатежів, яка проявляється, зокрема, у систематичному простроченні оплат.

У процесі здійснення своєї діяльності, суб'єкти господарювання вступають у господарські відносини з контрагентами – підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами. Така господарська діяльність підприємств пов'язана з використанням коштів, які перебувають у безперервному кругообігу. У складі джерел формування коштів підприємства значну питому вагу займають позикові кошти, зокрема, і кредиторська заборгованість, яка має значний вплив не лише на фінансовий стан підприємства, а й на господарську діяльність та інвестиційну привабливість загалом.

Останнім часом спостерігається тенденція, що позикові кошти спрямовані не на розвиток виробництва, а на погашення зобов'язань перед іншими кредиторами, що створює «боргову яму» для підприємства. Крім того, варто зазначити, що однією із характеристик фінансової кризи є стрімке зростання кредиторської заборгованості, яке супроводжується скороченням виробничої діяльності у зв'язку із недостатнім її фінансуванням³⁰.

³⁰ Склярук І. П. Гузей Н. С. Удосконалення обліку та управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах нестабільності. *Підприємництво і торгівля*. 2022. № 33. С. 71-79.

За даними Державної служби статистики (табл. 2.1), величина поточної кредиторської заборгованості підприємств України протягом 2016–2020 років поступово збільшувалась, що свідчить про несвоєчасне або не в повному обсязі виконання зобов'язань контрагентами.

Таблиця 2.1

**Поточна кредиторська заборгованість підприємств України
за 2016–2020 роки (на кінець року; млн. грн.)³¹**

№	Рік	Поточна кредиторська заборгованість	У тому числі				
			за товари, роботи, послуги	за розрахунками з бюджетом	зі страхування	з оплати праці	інша поточна кредиторська заборгованість
1	2016	2587426,8	1592478,6	86582,5	11265,7	17111,9	879988,1
2	2017	2928507,6	1880710,5	100052,0	13178,5	21861,9	912704,7
3	2018	3327258,9	2213853,5	107077,6	14336,7	26994,1	964997,0
4	2019	3486716,1	2346460,3	111054,3	16284,7	31713,3	981203,5
5	2020	3729044,4	2567783,5	116614,8	18022,1	34239,8	992384,2

Проаналізувавши дані таблиці 2.1, варто зазначити, що у структурі поточної кредиторської заборгованості щороку, протягом аналізованого періоду, превалює заборгованість за товари, роботи і послуги (2016 – 61,5%; 2017 – 64,2%; 2018 – 66,5%; 2019 – 67,3%; 2020 – 68,9%), тобто сума заборгованості перед постачальниками та підрядниками поступово зростала, що було зумовлено низкою чинників.

Розглянемо в наступній таблиці складу, структури і динаміку кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства ФГ «Дзялів». Результати розрахунків, наведені в таблиці, виявляють зменшення кредиторської заборгованості

³¹ Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання 2020» URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/zb_DSG_20.pdf.

господарства на 55,6%.

Таблиця 2.2

Аналіз складу, структури і динаміки кредиторської заборгованості

ФГ «Дзялів» за 2020-2021 рр.

Види кредиторської заборгованості	Минулий рік		Звітний рік		Звітний рік у % до минулого року
	сума, тис. грн.	% до підсумку	сума, тис. грн.	% до підсумку	
1. Заборгованість за товари, роботи, послуги	43928	98,2	19005	95,8	43,3
3. Заборгованість бюджету	53	0,1	58	0,3	109
4 Зі страхування	247	0,6	223	1,1	90,3
5. Заборгованість з оплати праці	486	1,1	554	2,8	113,9
6. Заборгованість за одержаними авансами	–		–		
6. Разом	44714	100	19840	100	44,4
6. Оборотні кошти	56367	x	28565	x	50,7
7. Частка кредиторської заборгованості в оборотних коштах, %	x	79,3	x	69,4	–

При цьому значно зменшилась кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги – на 56,7%, поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування також зменшились на 9,7%.

Внутрішні розрахунки взагалі були відсутні, а розрахунки з оплати праці збільшились на 13,9%, з бюджетом на 9%.

Треба зазначити, що найбільшу питому вагу в складі кредиторської заборгованості у 2020 році має заборгованість за товари, роботи та послуги – 98,2% на початок року. На кінець звітного періоду відбувся перерозподіл у структурі кредиторської заборгованості, і розмір питомої ваги зменшився до 95,8%. Виділяються поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці (1,1 % на початок року, 2,8 % – на кінець року). Незначну питому вагу у структурі займають поточні зобов'язання із бюджетом. За досліджуваний період вони в структурі збільшились до 0,3%.

Зменшення кредиторської заборгованості заслуговує позитивної оцінки і керівництву треба звернути увагу на її зменшення в подальшому. Позитивним є відсутність поточних зобов'язань із внутрішніх розрахунків.

Особлива увага має приділятися даті виникнення кредиторської заборгованості, термінам її погашення, часу прострочення повернення боргу,

причинам її виникнення.

Беручи до уваги, що за статтею «Інші поточні зобов'язання» може виникати невинуватена заборгованість у зв'язку з порушенням фінансової дисципліни, у ході аналізу доцільно вивчити склад і давність виникнення заборгованості з іншими кредиторами, дати оцінку заходам, які здійснюються підприємством щодо погашення цієї заборгованості³².

У ФГ «Дзялів» на початок року за рахунок поточних зобов'язань покривалося 79,3% усіх оборотних активів, а на кінець року – 69,4%.

Ми вважаємо, що найважливішим з погляду управління є розподіл заборгованості підприємства за термінами погашення. Поділ заборгованості на довготермінову та поточну необхідний для оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства. Крім того, групують поточну заборгованість за термінами її виникнення, найчастіше виділяючи такі «вікові групи»: до 30 днів, від 31 до 90 дн; від 91 до 180 дн і більше півроку. Таке групування необхідне як для фінансового планування, так і для контролю, зокрема для своєчасного виявлення протермінованої, сумнівної та безнадійної заборгованості.

Аналіз стану розрахунків з кредиторами свідчить про погіршення роботи ФГ «Дзялів».

Порівняно з минулим роком загальний обсяг кредиторської заборгованості зменшився на 55,6%. Проте темпи збільшення обсягу невинуватеної кредиторської заборгованості виявилися вищими за темпи зменшення загальної кредиторської заборгованості на 45,53 пунктів, що склало 55,63 і 101,16%. Її частка в загальній сумі кредиторської заборгованості збільшилася за аналізований період на 1,3 пункти і склала 1,7% на кінець року. Неплатежі господарства свідчать про фінансові складнощі.

³² Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*, 2016. т 18. № 2 (69). С. 160-164.

Оцінка стану розрахунків з кредиторами ФГ «Дзялів»

Стаття кредиторської заборгованості	Залишок на початок року	Залишок на кінець року	Зокрема за термінами утворення, тис. грн				
			Термін оплати не настав	Не сплачені в строк			
				Від 1 до 30 дн	Від 31 до 90 дн	Від 91 до 180 дн	Понад 180 дн
1	2	3	4	5	6	7	8
І.Кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги	43928	19005	479	53	–	–	76
Поточні зобов'язання за розрахунками:	786	835	158	43	32	–	–
– з бюджетом	53	58	10	4	–	–	–
– зі страхування	247	223	3	5	–	–	–
– з оплати праці	486	554	–	–	–	–	–
Інші поточні зобов'язання	–	–	–	–	–	–	–
Разом	44714	19840	637	96	32	–	76
Зокрема: невикористана	172	346	–	–	–	–	–
% до підсумку	0,4	1,7	–	–	–	–	–

Основні завдання управління кредиторською заборгованістю полягають в прискоренні платежів зі сторони клієнтів підприємства, зниженні «поганих» боргів (тобто таких боргів, виплати по яким сумнівні або вже точно не поступають), в проведенні ефективної політики продаж, недопущенні необґрунтованого росту кредиторської заборгованості, особливо невикористаної в строк, оскільки це приводить до обкладання штрафами, пені, розірвання договірних відносин, загрози забезпечення безперервності поставок товарно–матеріальних цінностей і т.д.

2.2. Основні завдання обліку кредиторської заборгованості в управлінні підприємством

В процесі своєї фінансово-господарської діяльності підприємство вступає в різноманітні види відносин із юридичними та фізичними особами. Воно укладає та здійснює угоди, які передбаченні чинним законодавством. В результаті такої діяльності у підприємства виникають довгострокові та поточні зобов'язання, які підлягають виконанню.

Таким чином, кредиторська заборгованість – це природне явище яке існує в

системі розрахунків між підприємствами. Майже всі підприємства за звітний період мають таку форму заборгованості. Наявність кредиторської заборгованості у підприємства явище настільки очевидне, що свідчить і безпосередньо пов'язано з управлінням кредиторською заборгованістю, якій, на жаль, найчастіше приділяють недостатньо уваги³³.

Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств у виробленні й ухваленні управлінських рішень для забезпечення ефективності розрахунків із кредиторами. Збільшення або зниження кредиторської заборгованості приводить до зміни фінансового становища підприємства. На підставі цього необхідно проводити моніторинг і аналіз стану розрахунків.

Кредиторська заборгованість підприємства виникає унаслідок безготівкових розрахунків із покупцями, підрядчиками, фінансовими органами, органами соціального страхування, депонентами, підзвітними особами тощо. Значні розміри кредиторської заборгованості приводять до перерозподілу оборотних коштів.

Кредиторська заборгованість означає використання коштів, які не належать підприємству.

Сучасні тенденції розвитку України в умовах євроінтеграційних процесів передбачають трансформацію національних стандартів бухгалтерського обліку (НП(С)БО) до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО). Розгляд їх загальних та відмінних ознак, особливо відносно обліку кредиторської заборгованості, які актуальні в кризовий період, дасть змогу виділити напрямки їх удосконалення, виявити причини виникнення основних помилок, що допускають підприємства при складанні звітності відповідно до вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності.

Порівняльний аналіз показників з обліку кредиторської заборгованості за

³³ Кусик Н. Л., Шатковська М. С. Управління кредиторською заборгованістю підприємства: обліково-аналітичний аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Том 18. Вип. 2 (42). С. 105-119.

національними та міжнародними стандартами представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика обліку кредиторської заборгованості за національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку

Порівняльна ознака	Національні стандарти бухгалтерського обліку	Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку
Стандарти, які регламентують облік кредиторської заборгованості	П(С)БО 11 «Зобов'язання», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСБО 10 «Події після дати балансу», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»
Поняття кредиторської заборгованості	У НП(С)БО 1 надається визначення зобов'язань як категорії бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Зобов'язання - це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди	Згідно з МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», кредиторська заборгованість: а) торговельна кредиторська заборгованість є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані чи надані, на які виставлені рахунки або які офіційно узгоджені з постачальником; б) нарахування є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані або надані, але не були сплачені, на них не були виставлені рахунки або вони не були офіційно узгоджені з постачальником, включаючи суми, які підлягають виплаті працівникам (наприклад, суми, пов'язані з нарахованою оплатою відпусток)
Визнання	Для визнання зобов'язання повинні бути дотримані дві умови: - якщо його оцінка може бути достовірно визначена; - існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення	Забезпечення слід визнавати, якщо: а) суб'єкт господарювання має існуюче зобов'язання (юридичне чи конструктивне) внаслідок минулої події; б) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для виконання зобов'язання; в) можна достовірно оцінити суму зобов'язання
Оцінка	Кредиторська заборгованість оцінюється за сумою укладеного	За міжнародними стандартами первісною оцінкою фінансових та інших зобов'язань і їх відображення у

	<p>договору та відображається в балансі за:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сумою погашення (поточні зобов'язання); - теперішньою вартістю (довгострокові зобов'язання, на які нараховується відсоток) 	<p>фінансовому обліку та фінансовій звітності є їх справедлива вартість за додаванням витрат за операцією.</p> <p>Амортизована собівартість зобов'язання - це сума, за якою зобов'язання оцінили при первісному визнанні, мінус виплати основної суми боргу, плюс або мінус накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення, мінус будь-яке часткове списання.</p> <p>Сума, визнана як забезпечення, має бути найкращою оцінкою видатків, необхідних для погашення існуючого зобов'язання на кінець звітного періоду.</p>
Розкриття інформації у звітності	Кредиторська заборгованість відображається у пасиві балансу за сумою погашення	Зобов'язання відображаються в пасиві балансу як сальдо по рядку «Рахунки до сплати» в розділі «Кредиторська заборгованість». При цьому різниця відображення в балансі полягає лише у відмінності структури статей вітчизняної та міжнародної звітності.

Така класифікація допомагає інвесторам та кредиторам оцінити відносну ризикованість зобов'язань підприємства.

В бухгалтерському обліку прийнято виділяти декілька видів кредиторської заборгованості, а саме:

- заборгованість перед постачальниками та підрядниками (залишки за станом на звітну дату по кредиту рахунків 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» та 68 «Розрахунки за іншими операціями»);

- заборгованість перед персоналом організації (залишок по кредиту рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»);

- заборгованість перед бюджетом (залишок по кредиту рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами»);

- заборгованість державним небюджетним фондам (кредитовий залишок по рахунку 65 «Розрахунки за страхування»);

- заборгованість за отримані займи та кредити (залишок по кредиту рахунків

50 «Довгострокові позики» та 60 «Короткострокові кредити»);

- заборгованість перед іншими кредиторами (кредитні залишки по рахунках 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані», 67 «Розрахунки з учасниками» та інші).

Як бачимо, за вітчизняною практикою кредиторська заборгованість обліковується за двома класами рахунків: клас 5 «Довгострокові зобов'язання» та клас 6 «Поточні зобов'язання». Непередбачені зобов'язання доцільно відображати на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою, а синтетичний та аналітичний облік кредиторської заборгованості здійснюється із врахуванням специфіки діяльності підприємств.

Первинні документи є першоджерелом облікової інформації та виступають первинними доказами на підтвердження здійснення господарської діяльності підприємства. Вони можуть бути складені під час здійснення господарської операції або безпосередньо після її закінчення, містять відомості про господарські операції, підтверджують їх здійснення та є базою для подальшого ведення бухгалтерського обліку; дозволяють здійснювати контроль за збереженням майна підприємства. Їх використовують для аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, при проведенні внутрішнього й зовнішнього аудиту та державного фінансового контролю³⁴.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»³⁵ відповідальність за забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова

³⁴ Жарікова О. О. Первинний облік основних засобів: удосконалення типових форм. *Економіка та фінанси*. 2014. Вип. 116. С. 55-59.

³⁵ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996 - XIV зі змінами і доповненнями.

особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів. Працівникам бухгалтерської служби забороняється приймати первинні документи за операціями, які суперечать законодавству та встановленому порядку приймання, зберігання й використання активів і зобов'язань.

Для відповідного документування кредиторської заборгованості згідно чинного законодавства України на ФГ «Дзялів» використовуються певні види первинних документів, що наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Документування кредиторської заборгованості на підприємстві

Назва рахунку	Первинні документи	Призначення документів
50 "Довгострокові позики"	Виписки банку, платіжні доручення, накладні, реалізації запланованого проекту, кредитні договори між банком та підприємством, установчі документи, договори застави, договори страхування неповернення	Ведеться облік довгострокової кредиторської заборгованості, із зазначенням порядку розрахунку, суми та умов
60 "Короткострокові позики"	Виписки банку, договори із банком, видатковий касовий ордер, довідки бухгалтерії, акти приймання-передачі наданих послуг	Здійснюється облік короткострокових кредитів, зокрема, овердрафту
51 "Довгострокові векселі видані"	Векселі, виписки банку, видатковий касовий ордер, довідки бухгалтерії	Підтверджується наявність у підприємства заборгованості по довгостроковим векселям
62 "Короткострокові векселі видані"	Векселі, виписки банку, видатковий касовий ордер, довідки бухгалтерії	Підтверджується наявність у підприємства заборгованості по короткостроковим векселям
61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"	Виписки банку, платіжні доручення, розрахунки та довідки бухгалтерії	Здійснюється переведення частини довгострокової заборгованості в короткострокову на момент її погашення
52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями"	Розрахунки та довідки бухгалтерії, виписки банку	Здійснюється облік кредиторської заборгованості за облігаціями
53 "Довгострокові зобов'язання з оренди"	Розрахунки та довідки бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку	Ведеться облік довгострокової кредиторської заборгованості, із зазначенням порядку розрахунку, суми та умов

54 "Відстрочені податкові зобов'язання"	Розрахунки та довідки бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку	Ведеться облік довгострокової кредиторської заборгованості за податками
55 "Інші довгострокові зобов'язання"	Платіжні доручення, виписки банку, розрахунки та довідки бухгалтерії	Ведеться облік довгострокової кредиторської заборгованості з іншими кредиторами
63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками"	Прибуткові накладні, виписки банку, довідки бухгалтерії, договори купівлі-продажу, рахунок-фактура, акти приймання робіт (послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні, вантажно-митні декларації, залізничні накладні; авіа накладні	Ведеться облік кредиторської заборгованості, міститься інформація про кількісний склад товарів, матеріально-відповідальні особи, грошово-вартісний вимірник укладених договорів
64 "Розрахунки за податками й платежами"	Розрахунки бухгалтерії, податкові накладні, виписки банку, платіжні доручення	Ведеться облік поточної кредиторської заборгованості за податками
65 "Розрахунки за страхуванням"	Розрахунки та довідки бухгалтерії, виписки банку, розрахунково-платіжні відомості, платіжні доручення	Ведеться облік поточної кредиторської заборгованості за податками на соціальне страхування
66 "Розрахунки за виплатами працівникам"	Розрахунково-платіжні відомості, виписки банку, особові картки працівників, табелі обліку використання робочого часу, відомості обліку депонованої заробітної плати	Здійснюється облік заборгованості заробітної плати
67 "Розрахунки з учасниками"	Статут, установчий договір, накладні, довідки бухгалтерії	Стан розрахунків із учасниками
68 "Розрахунки за іншими операціями"	Накладні, претензії, виписки банку, рахунки-фактури	Ведеться облік кредиторської заборгованості з іншими кредиторами
69 "Доходи майбутніх періодів"	Розрахунки та довідки бухгалтерії, виписки банку, розрахунково-платіжні відомості, видатковий касовий ордер, прибутковий касовий ордер, платіжні доручення	Передбачено для обліку кредиторської заборгованості за доходами майбутніх періодів

Дотримання вимог до оформлення операцій із документування кредиторської заборгованості, що систематизовано у табл. 2.5, забезпечити якісну організацію обліку цього об'єкту.

Облік кредиторської заборгованості є одним із важливих та дискусійних питань. Правильна організація обліку кредиторської заборгованості забезпечує

упорядкування інформації, прозорості то достовірності даних розрахункових операцій на підприємствах. Тому нами сформульовано основні завдання її обліку на основі вивчення спеціальної літератури з обліку³⁶.

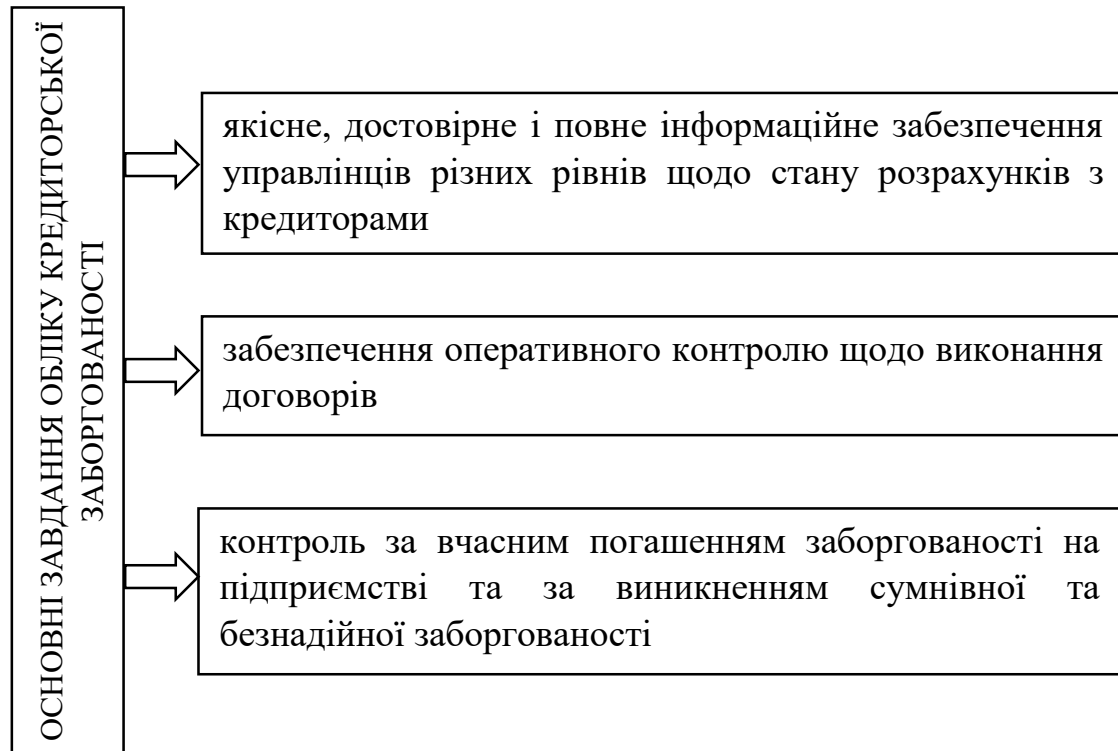

Рис. 2.5. Основні завдання обліку кредиторської заборгованості

Важливою ділянкою роботи для бухгалтера є управління кредиторською заборгованістю, яке передбачає:

- 1) обґрунтування можливості виникнення кредиторської заборгованості;
- 2) визначення політики надання кредиту та інкасації для різних груп постачальників і видів продукції;
- 3) аналіз і ранжування постачальників залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і запропонованих умов оплати;
- 4) контроль розрахунків із кредиторами за відстрочену або прострочену заборгованість та вивчення причин недотримання договірної дисципліни;

³⁶ Гайдаржийська О.М., Попович О.В., Кромбет А.Ю. Теоретичні аспекти обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. *Мукачівський державний університет*. 2018. Випуск 18. С. 874–880.

5) забезпечення умов продажів, що гарантують надходження грошових коштів;

6) прогноз надходжень грошових коштів від кредиторів³⁷.

Основними прийомами управління кредиторською заборгованістю є³⁸:

1) аналіз замовлень, оформлення розрахунків і встановлення характеру кредиторської заборгованості;

2) аналіз заборгованості за видами продукції для визначення не вигідних із позиції інкасації товарів;

3) оцінка реальної вартості наявної кредиторської заборгованості;

4) визначення конкретних розмірів знижок за дострокової оплати.

Раціонально організована система обліково-аналітичної підтримки управління кредиторською заборгованістю на підприємстві дозволить: забезпечити своєчасне і правильне документування операцій за розрахунками; забезпечити контроль за розрахунками з бюджетом, державними позабюджетними фондами та персоналом тощо; підвищити ефективність використання позикових фінансових ресурсів для досягнення мети діяльності суб'єкта господарювання.

2.3. Облік заборгованості за отримані займи та кредити

Зобов'язання перед банком – це зобов'язання по сплаті отриманих кредитів і відсотків за кредит та зобов'язання по сплаті за обслуговування банком розрахункових рахунків підприємства, які мають бути відображені в обліку і звітності³⁹.

Бухгалтерський облік кредитних операцій, як джерело забезпечення керівників економічною інформацією, потребує раціональної організації, яка

³⁷ Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрями удосконалення і розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 4.

³⁸ Новицька Н.В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість». *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 2. С. 286-290.

³⁹ Чебан Ю.Ю. Облік зобов'язань перед банком: законодавчо-нормативні аспекти і напрями удосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 1060-1065.

завжди була визначальним чинником розвитку інформаційної системи підприємства. З позиції організації бухгалтерського обліку на підприємстві під кредитом розуміють зобов'язання підприємства, тобто заборгованість, що виникла в результаті минулих подій, погашення якої в майбутньому призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Метою бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності щодо зобов'язань перед банком є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про стан та погашення таких зобов'язань, що впливає на визначення фінансового стану підприємства⁴⁰. У загальному вигляді етапи бухгалтерського обліку операцій з кредитами представлено на рисунку 2.6.

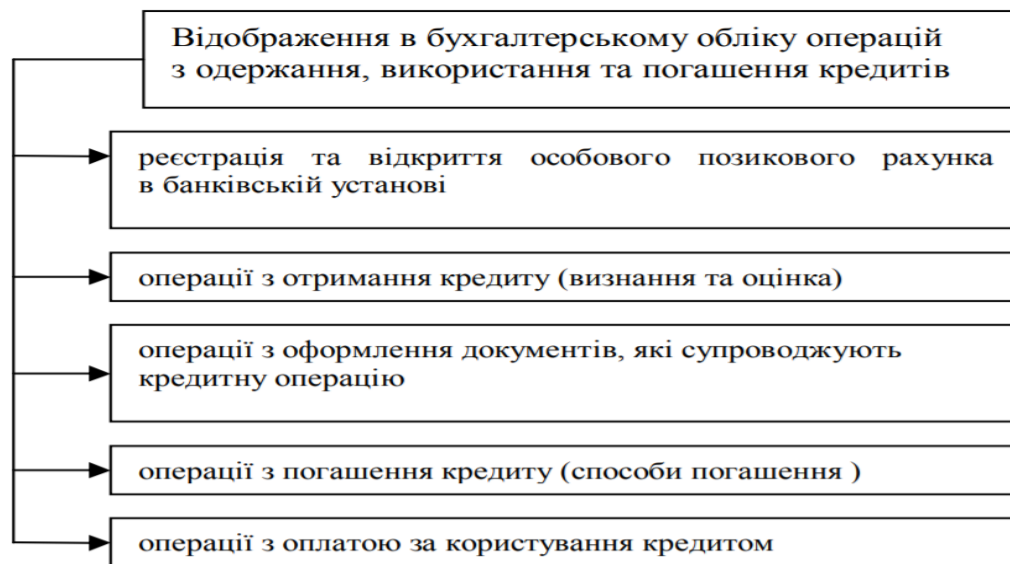

Рис. 2.6. Кредитні операції в системі організації бухгалтерського обліку на підприємстві

На організацію обліку кредитів впливають вид кредиту та форма його погашення. Сьогодні існують різноманітні види кредитів, основними аналітичними ознаками яких є:

- за суб'єктами кредитних відносин (комерційний, банківський, державний,

⁴⁰ Кирильєва Л. О. Організація обліку кредитних операцій у системі управління фінансовими ресурсами. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 7-16.

споживчий, міжнародний);

- за формою позиченої вартості (товарна, грошова, змішана), за строками погашення (короткострокові, довгострокові);

- за видами валют (у національній, іноземній валюті)⁴¹.

Основні завдання організації бухгалтерського обліку зобов'язань перед банком зображено на рис. 2.7.

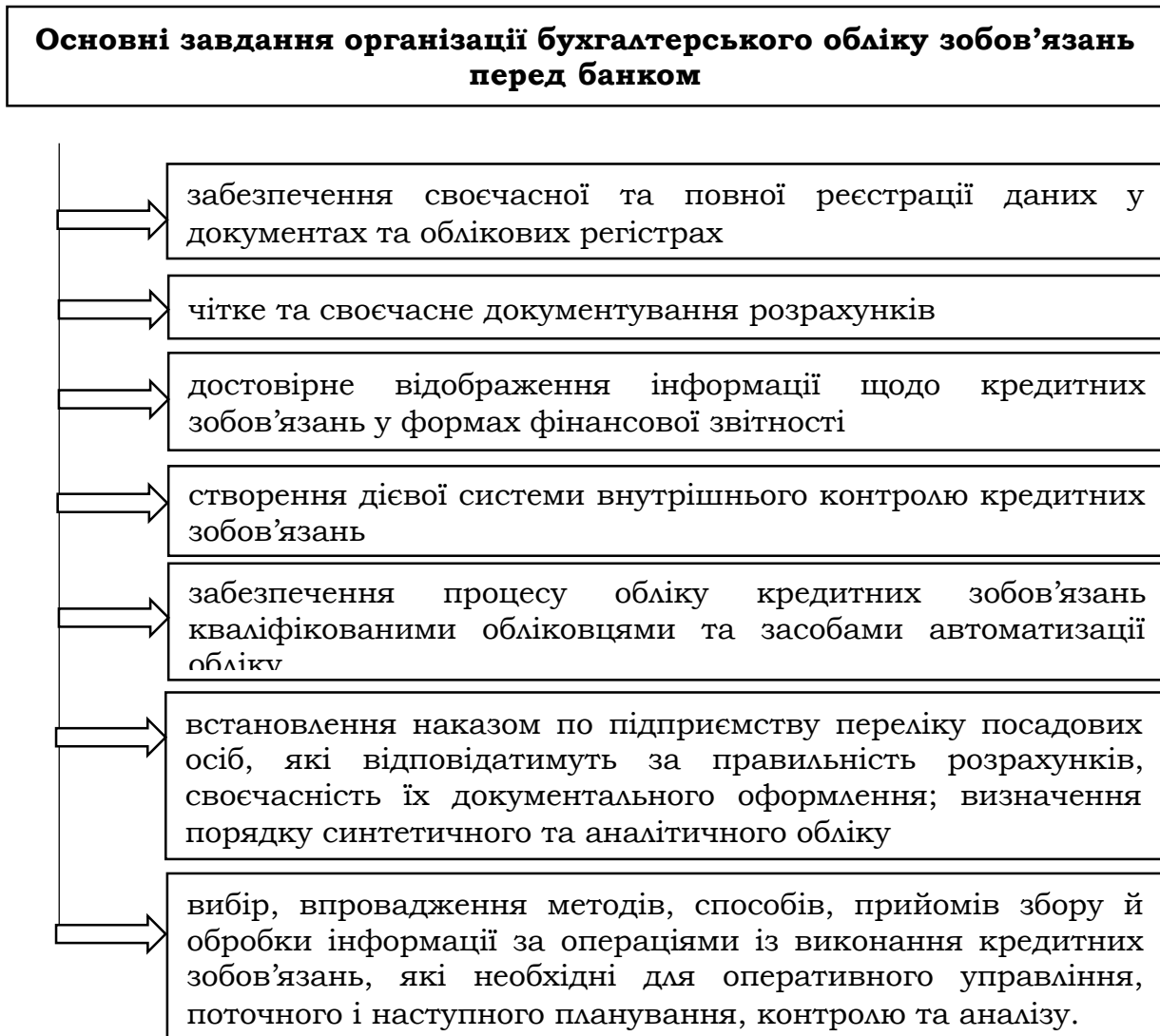

Рис. 2.7. Основні завдання організації обліку зобов'язань перед банком

⁴¹ Кирильєва Л. О. Організація обліку кредитних операцій у системі управління фінансовими ресурсами. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 7-16.

Операції за отриманими кредитами в обліку регулюються наступними нормативно-законодавчими документами:

- ПСБО 11 «Зобов'язання»;
- ПСБО 16 «Витрати»;
- ПСБО 31 «Фінансові витрати»;
- ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Крім того, на підприємстві потрібно розробляти внутрішні організаційні регламенти⁴².

Основним внутрішньогосподарським документом підприємства з організації бухгалтерського обліку є Наказ про облікову політику, який регулює організаційні, технічні та методичні аспекти обліку.

Зміст облікової політики щодо кредитних операцій повинен розкривати такі її елементи як:

- види кредитів, що використовуються підприємством;
- схема виплат за кредитом (ануїтет чи на залишок боргу);
- методи оцінки кредитів та їх визнання;
- документальне забезпечення обліку кредитів;
- рахунки обліку для відображення кредитних операцій за аналітичними зрізами;
- склад і порядок ведення обліку витрат із обслуговування кредитних операцій;
- формування забезпечення для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- розкриття інформації про зобов'язання за кредитами у формах фінансової звітності;

⁴² Кирильєва Л. О. Організація обліку кредитних операцій у системі управління фінансовими ресурсами. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 7-16.

– розкриття інформації про кредитні операції у формах управлінської звітності відповідно потреб користувачів.

Інформацію про одержані кредити позичальник відображає в бухгалтерському обліку на підставі вимог, викладених у П(С)БО 11 «Зобов'язання», відповідно якому зобов'язання за кредитами поділяються на довгострокові та поточні (короткострокові). Зобов'язання по сплаті за обслуговування розрахункових рахунків є поточними.

Поточними, відповідно до НП (С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Методичних рекомендацій щодо формування форм фінансової звітності № 433, слід вважати зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу або мають бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу⁴³.

Короткострокові кредити надаються банками у разі тимчасових фінансових труднощів на підприємствах, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу і не забезпечені надходженням коштів у відповідному періоді.

Зобов'язання, які не є поточними, належать до довгострокових. Звідси випливає, що кредити (позики), отримані підприємством, термін повернення яких перевищує 12 календарних місяців або один операційний цикл підприємства, відносять до його довгострокових зобов'язань⁴⁴.

Процес організації обліку вимагає визнання та оцінки зобов'язань за кредитами. Визнаються зобов'язання за кредитами, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена, існує ймовірність зменшення економічних вигод внаслідок їх погашення. У системі бухгалтерського обліку отримані суми кредитів (позик) не визнаються доходами підприємства та не підлягають віднесенню до складу витрат

⁴³ Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.help/law/73/>.

⁴⁴ Чебан Ю.Ю. Облік зобов'язань перед банком: законодавчо-нормативні аспекти і напрями удосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 1060-1065.

при поверненні⁴⁵.

Сама методика обліку отриманих кредитів підприємством включає такі основні складові:

- облік основної суми боргу;
- суми одержаного кредиту;
- облік суми процентів, які нараховуються за користування кредитом.

Це пояснюється тим, що дані елементи бухгалтерського обліку зобов'язань за кредитами відображаються на різних рахунках, а також визнаються та оцінюються за різними принципами. Хоча й заборгованість за процентами, як і за основною сумою боргу, в обліку підприємства також визнається зобов'язаннями⁴⁶.

Крім процентів за користування кредитом, у підприємства, як правило, виникають і інші витрати, безпосередньо пов'язані з залученням кредитних ресурсів, а саме⁴⁷:

- комісія банку за відкриття позичкового рахунку та інші послуги, пов'язані з наданням кредиту;
- витрати на нотаріальне посвідчення та/або державну реєстрацію договорів застави;
- оплата консультаційних, бухгалтерських та аудиторських послуг (підготовка документів для банку з техніко-економічного обґрунтування проекту, фінансової звітності, аудиторських висновків (звітів незалежних аудиторів) тощо);
- витрати на експертну оцінку (предметів застави, об'єкта інвестування (у випадку, коли банк надає кредит під інвестиційний проект) тощо);
- забезпечення кредиту (виникнення відносин забезпечення зобов'язань –

⁴⁵ Кирильєва Л. О. Організація обліку кредитних операцій у системі управління фінансовими ресурсами. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 7-16.

⁴⁶ Чебан Ю.Ю. Облік зобов'язань перед банком: законодавчо-нормативні аспекти і напрями удосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 1060-1065.

⁴⁷ Губіна І. Фінансово-кредитний облік: від простого до складного. *Бухгалтерія: збірник систематизованого законодавства*. 2005. № 8. С. 169–190.

застави, гарантії, поруки);

– страхування предмета застави або відповідальності позичальника.

Але на відміну від суми кредиту і процентів усі перераховані вище витрати (операції) мають разовий характер і виникають лише на етапі отримання та оформлення кредиту.

Важливим елементом бухгалтерського обліку зобов'язань за кредитами є їх оцінка, яка забезпечує дотримання таких вимог до балансу, як правдивість і реальність. Саме від правильної оцінки залежить адекватність, надійність даних, які надаються бухгалтерським обліком⁴⁸.

Оцінка банківських кредитів здійснюється за принципом обачності, який передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань.

Для відображення зобов'язань за кредитами (відповідно строкам їх погашення) в бухгалтерському балансі використовують поточну собівартість і теперішню вартість. Так, поточні зобов'язання за кредитами на дату балансу оцінюються за поточною собівартістю, а довгострокові – за теперішньою вартістю. Остання оцінка передбачає дисконтування суми майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), що є необхідним процесом в умовах інфляції⁴⁹.

Важливим етапом організації обліку кредитів банку є забезпечення умов для підготовки необхідного комплексу документів (заява, картка зі зразками підписів, свідоцтво про реєстрацію, установчий договір, форми фінансової звітності, витяги з рахунків підприємства тощо) та кредитного договору.

Документування розрахунків з банками за кредитами узагальнено на (рис.

⁴⁸ Чебан Ю.Ю. Облік зобов'язань перед банком: законодавчо-нормативні аспекти і напрями удосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 1060-1065.

⁴⁹ Кирильєва Л. О. Організація обліку кредитних операцій у системі управління фінансовими ресурсами. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 7-16.

2.8).

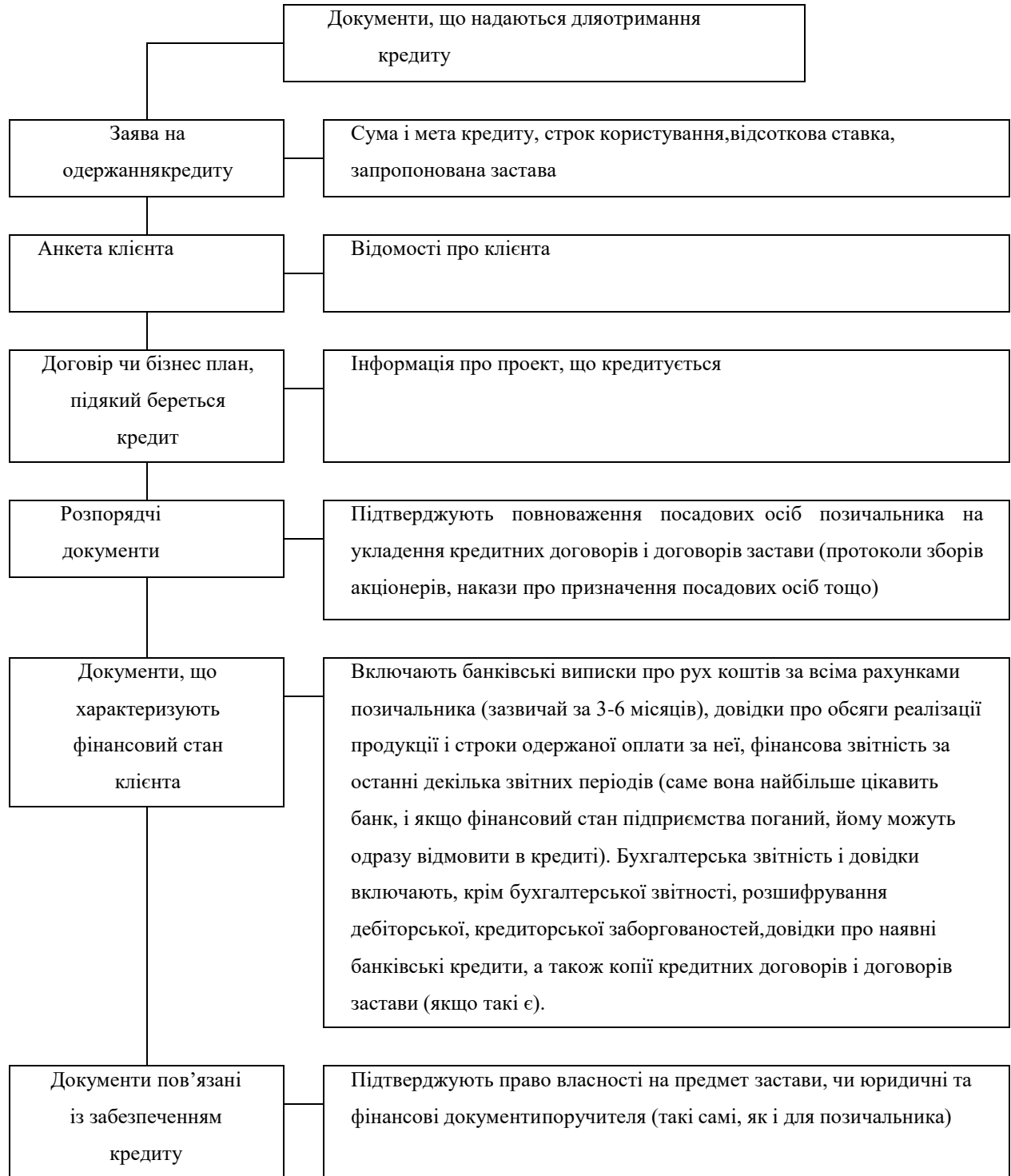

Рис. 2.8. Документування розрахунків за кредитами банків на підприємствах
Документальне забезпечення кредитних взаємовідносин між банківською установою і позичальником, передусім, є надто обмеженим і представлене

реєстрами, що підтверджують надходження кредитних коштів на рахунок (виписка банку) та платіжними документами з погашення "тіла" кредиту й відсотків за користування ним. Однак процес кредитування додатково супроводжується рядом документальних форм юридичного змісту. Хоча вони не є підставою для складання бухгалтерських записів, але забезпечують правову повноцінність та виконання істотних умов кредитування⁵⁰.

Отже, укрупнені групи документальних форм за досліджуванним об'єктом обліку — це документи перед отриманням кредиту (характеристика стану позичальника та його кредитної історії й предмета застави), позиковий кредитний договір та виписка про зарахування коштів разом з графіком платежів та документарні форми погашення платежів у розрізі складових кредитного договору (тіло, відсотки, пені та інші санкції).

Первинні документи, у яких відображають отримання кредиту, його погашення та сплату відсотків за кредитом, формують на підставі заключених з банківською установою договорів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Первинні документи для відображення обліку кредитних операцій

Операція	Первинний документ
Отримання кредиту (зарахування на поточний рахунок)	Виписка банку
Використання кредитних коштів	Платіжне доручення, виписка банку, ВКО
Погашення кредиту	Платіжне доручення, виписка банку
Сплата відсотків за кредитом	Бухгалтерська довідка, платіжне доручення, виписка банку
Підтвердження цільового використання кредитних коштів	Первинні документи на оприбуткування ТМЦ та основних засобів, отриманих послуг та робіт (накладна, ТТН, акт, звіт про використання коштів, наданих під звіт або на відрядження)

Основні вимоги до оформлення первинних документів з обліку кредитів,

⁵⁰ Пономаренко О.Г. Дискусійні аспекти обліку зобов'язань за кредитами банків. *Економіка та держава*. 2019. № 7. С.50-54.

сплаті відсотків та інших зобов'язань перед банком викладені в Положенні «Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» та Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність».

У плані рахунків бухгалтерського обліку та інструкції про його застосування для відображення кредитних операцій у бухгалтерському обліку прийнято використовувати такі види рахунків, як :

- рахунок 50 «Довгострокові позики»;
- рахунок 60 «Короткострокові позики»;
- рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

На бухгалтерському рахунку 50 «Довгострокові позики» прийнято вести облік розрахунків як за довгостроковими позиками банків, так і за іншими залученими коштами у інших осіб, які не є поточними зобов'язаннями. За кредитом даного рахунку прийнято відображати суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових (відстрочених) кредитів, а за дебетом – погашення за заборгованостей за ними, та переведення довгострокових кредитів до складу поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями коли строк їх сплати зменшується до 12 місяців (переведення заборгованості по довгостроковим позикам до складу поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями є однією з відмінностей між відображенням поточних та довгострокових кредитів)⁵¹.

Рахунок 50 «Довгострокові позики» містить наступні субрахунки:

- 501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті";
- 502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті";
- 503 "Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті";
- 504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті";
- 505 "Інші довгострокові позики в національній валюті";
- 506 "Інші довгострокові позики в іноземній валюті".

⁵¹ Орлова В.К. Фінансовий облік. Навч. посібник. 2-ге вид. доп. і перероб. К.: Центр учбової літератури. 2010. 510 с.

Аналітичний облік ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та строками погашення кредиту (позик)⁵².

Облік розрахунків у національній і іноземній валютах за кредитами банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув ведуть на рахунку 60 «Короткострокові позики»⁵³. За кредитом данного рахунку прийнято відображати суми одержаних кредитів (позик), а за дебетом - сума їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик).

Рахунок 60 «Короткострокові позики» містить наступні субрахунки:

601 "Короткострокові кредити банків у національній валюті";

602 "Короткострокові кредити банків в іноземній валюті";

603 "Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті";

604 "Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті";

605 "Прострочені позики в національній валюті";

606 "Прострочені позики в іноземній валюті".

Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» загалом призначено для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними зі складу довгострокових, при настанні строку погашення протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» включає в себе такі субрахунки:

611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті»;

612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями у іноземній валюті».

⁵² Пінчук Л. Д. Облік кредитів банку. *Все про бухгалтерський облік*. URL: http://www.vobu.com.ua/ukr/crib_categories/question/56.

⁵³ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. №291

При веденні обліку кредитів банку слід розрізняти основну суму боргу («тіло» кредиту), що відображається на рахунках 50, 60 та 61, а також відсотки, що нараховуються на основну суму боргу та відображаються за кредитом рахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» в кореспонденції з дебетом рахунку 951 «Відсотки за кредит»⁵⁴.

Відсотки за кредит відносяться в бухгалтерському обліку до складу витрат. За умови сплати податків до складу податкових витрат відносяться будь-які витрати, пов'язані з виплатою або нарахуванням відсотків за борговими зобов'язаннями (у тому числі за будь-якими кредитами, депозитами) протягом звітного періоду, якщо такі виплати або нарахування здійснюються у зв'язку з веденням господарської діяльності платника податку⁵⁵.

За основними положеннями Методичних рекомендацій планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств № 132 у бухгалтерському обліку відсотки за кредит не включаються до собівартості продукції (робіт, послуг), а відносяться до фінансових витрат і списуються на фінансовий результат діяльності⁵⁶.

Це зазначено і у інших нормативних документах з бухгалтерського обліку.

Відповідно до П (С)БО 16 «Витрати», витрати на відсотки (за користування кредитами отриманими, за облігаціями випущеними, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу, відносяться до фінансових витрат⁵⁷.

Згідно Плану рахунків та Інструкції про його застосування відсотки за

⁵⁴ Верхоглядова Н. І., Шило В.П., Ільїна С.Б. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика. Навчально-практичний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2010. 536 с

⁵⁵ Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: zakon.rada.gov.ua.

⁵⁶ Методичні рекомендації планування, обліку і калькулювання собівартості товарів (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств № 132. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. URL: zakon.rada.gov.ua.

⁵⁷ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №16 «Витрати». Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>

кредити відображаються на субрахунку 951 «Відсотки за кредит», на якому ведуть облік витрат по нарахуванню та сплаті відсотків за кредит. Субрахунок 951 «Відсотки за кредит» списується в кінці звітного періоду на рахунок 79 «Фінансовий результат»⁵⁸.

Операції з одержання довгострокових і короткострокових позик та інші операції, облік яких ведеться на рахунках 50 «Довгострокові позики» і 60 «Короткострокові позики» відображаються у Журналі 2. У цьому Журналі відображаються обороти за кредитом рахунків 50 і 60 у розрізі кореспондуючих рахунків. Записи здійснюються на підставі виписок банку і доданих до них документів та інших документів, що засвідчують рух залучених позикових коштів.

Відображення у фінансові звітності досліджуваних зобов'язань відбувається на підставі Н (С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Методичних рекомендацій № 433 у формах фінансової звітності: Баланс (звіт про фінансовий стан) та Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід).

Існує перелік інформації відносно зобов'язань підприємства, яка повинна бути представлена у Примітках до фінансової звітності. До такої інформації відносяться всі важливі характеристики відносно виникнення, існування та погашення зобов'язань та витрат, які можуть бути з ними пов'язані.

Крім того, у Примітках до фінансової звітності необхідно наводити таку інформацію:

1) суми та строки погашення зобов'язань, які були перекласифіковані (виключені зі складу поточних зобов'язань) з обґрунтуванням причин такого виключення;

2) перелік і суттєві суми зобов'язань, що включені до складу статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання» та «Інші поточні зобов'язання»;

⁵⁸ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 21.12.1999 р. № 291 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3) за кожним видом непередбачених зобов'язань наводиться така інформація: невизначеність щодо строку та суми погашення; сума очікуваного погашення зобов'язання іншою стороною⁵⁹.

2.4. Організація обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги

Під кредиторською заборгованістю, як однієї з категорій правового значення, розуміють відносини зобов'язального характеру між підприємством і його кредиторами.

Види зобов'язань, за якими виникає кредиторська заборгованість, представлені на рис. 2.9.

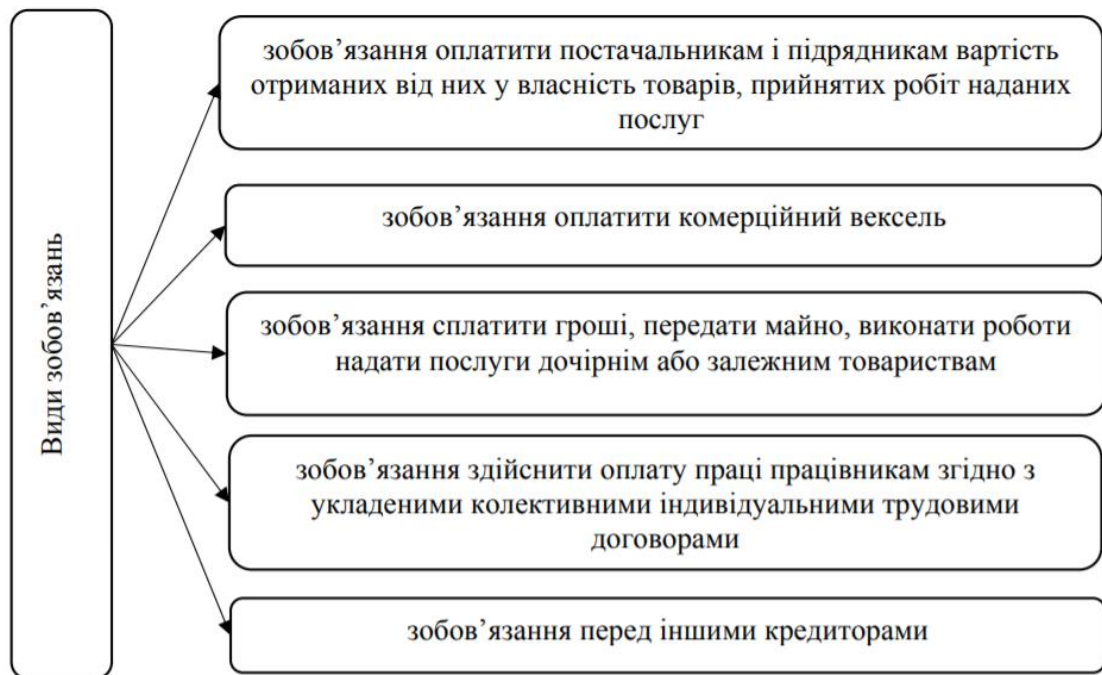

Рис. 2.9. Зобов'язання, за якими виникає кредиторська заборгованість⁶⁰

Серед зазначених видів зобов'язань, саме зобов'язання за розрахунками з

⁵⁹ Чебан Ю.Ю. Облік зобов'язань перед банком: законодавчо-нормативні аспекти і напрями удосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 4. С. 1060-1065.

⁶⁰ Бурлан С. А. Облікові аспекти управління кредиторською заборгованістю підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. №1. URL: www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/78.pdf

постачальниками та підрядниками має найбільшу вагу у визначенні фінансового стану підприємства, оскільки ефективне управління та облік кредиторської заборгованості дозволить пришвидшити кругообіг оборотного капіталу.

В Україні на рівні законодавства розрахунки з контрагентами, а саме з постачальниками та підрядниками визначено в П(С)БО 11 «Зобов'язання». За ефективної організації обліку кредиторської заборгованості можна зменшити прострочення терміну заборгованості через недоліки обліку. Основою організації їх обліку повинно бути попередження прострочення кредиторської заборгованості та своєчасна перевірка розрахунків з постачальниками та підрядниками⁶¹.

Взаємовідносини і, відповідно, розрахункові операції з постачальниками та підрядниками починаються з їх пошуку або вибору тим чи іншим підприємством.

Розрахунки з постачальниками і підрядниками – це взаємні розрахунки підприємств за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. Вони є переважними у діяльності. Саме від безперервності та планованості організації даних розрахунків вирішальною мірою залежать стан усіх розрахунків підприємства, його фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність⁶².

Постачальники та підрядники – це підприємства, які відвантажують продукцію (виконують роботи, надають послуги) покупцям, тобто по відношенню до постачальників підприємства-споживачі завжди виступають покупцями їхніх товарно-матеріальних цінностей, різноманітних послуг, включаючи отримання електроенергії, газу, води, автопослуг, послуг зв'язку, послуг із переробки матеріальних цінностей тощо.

Для остаточного формування взаємовідносин і відповідних розрахункових операцій із постачальниками та підрядниками потрібно пройти процес пошуку підприємством. На рис. 2.10 зображено низку умов, які мають виконуватися при

⁶¹ Бондаренко О.М., Гудима В.Ю. Облік розрахунків з постачальниками і підрядниками. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №4. С. 26-30.

⁶² Бруханський Р.Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва. Монографія. Тернопіль. ТНЕУ. 2014. 384 с.

виборі постачальників та підрядників.

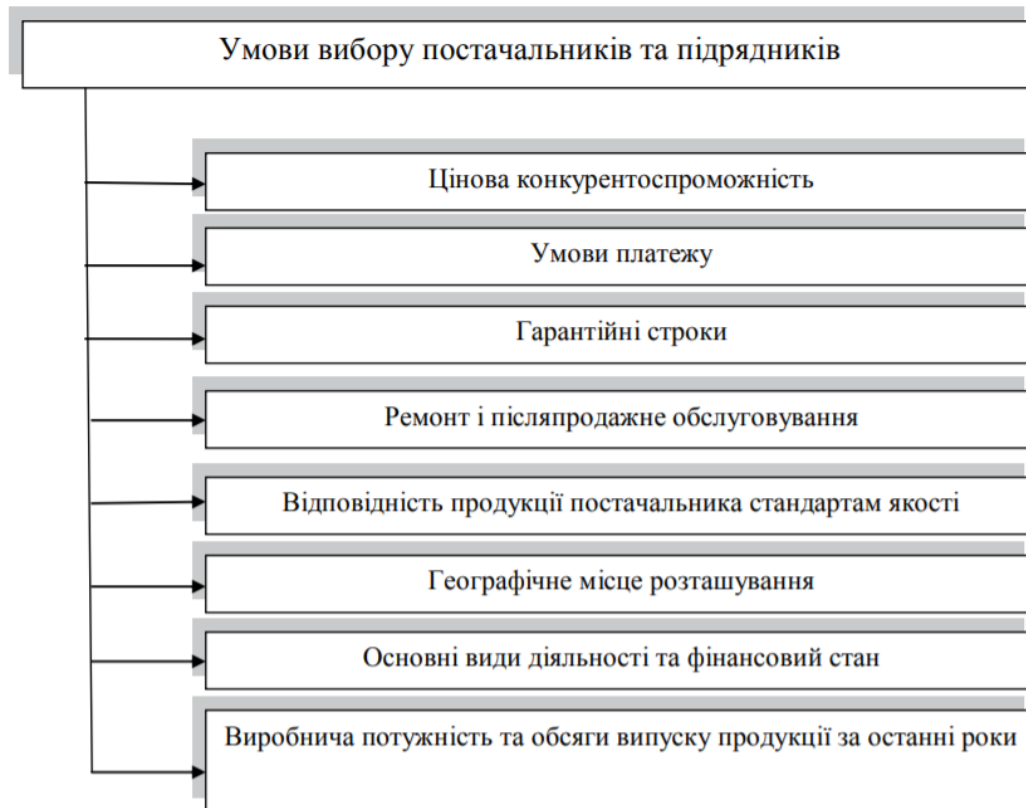

Рис. 2.10 Умови вибору постачальників та підрядників на підприємстві⁶³

Порядок і форми розрахунків із постачальниками визначаються господарськими договорами, внаслідок виконання яких у підприємства виникають поточні зобов'язання – кредиторська заборгованість.

Господарський договір є найбільш поширеною і важливою підставою виникнення зобов'язання, основною формою реалізації товарно-грошових відносин у ринковій економіці. Формуванню взаємовідносин і відповідних розрахункових операцій із постачальниками та підрядниками передуює процес пошуку підприємством. Статтею 264 Господарського кодексу України передбачено, що матеріально-технічне постачання та збут продукції виробничо-технічного

⁶³ Югас Е.Ф. Економічна сутність договірних відносин підприємства та форми розрахунків з постачальниками і підрядниками. *Економічний вісник університету*. 2011. № 17/2. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Yugas.pdf

призначення і виробів народного споживання як власного виробництва, так і придбаних в інших суб'єктів господарювання, здійснюються шляхом укладання договорів купівлі-продажу⁶⁴.

Договір – це документ, що засвідчує домовленість двох або більше сторін, яка спрямована на процес установа, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договір купівлі-продажу – договір, у якому встановлюються всі умови та розрахунки, які визначаються для обох сторін. Під час укладення договору з постачальниками та підрядниками виникає юридичне зобов'язання, яке не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі⁶⁵.

Підряд – договір, відповідно до якого одна сторона (підрядник) зобов'язується під свою відповідальність виконати за завданням другої сторони (замовника) певну роботу з використанням власних матеріалів або матеріалів замовника за певну плату. Оплачується тільки готовий результат, зданий замовникові.

Порядок проведення розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності регулюється Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління НБУ від 21.01.04 р. №22 (далі – Інструкція №22)⁶⁶.

Розрахунки з постачальниками та підрядниками проводяться в готівковій та безготівковій формі або зарахуванням взаємних вимог на підставі первинних документів (накладних, товарно-транспортних накладних, актів приймання-передачі виконаних робіт (наданих послуг), податкових накладних, виписок

⁶⁴ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>

⁶⁵ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 «Зобов'язання», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 11.02.2000р. № 85/4306. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

⁶⁶ Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті, затвердженої постановою правління НБУ від 21.01.2004р. №22. URL: zakon.rada.gov.ua/cgiin/laws/main.cgi?nreg=521-89

банку)⁶⁷.

Форми розрахунків між постачальниками та підрядниками схематично наведено на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Форми розрахунків між постачальниками (підрядниками) і покупцями⁶⁸

Окрім звичайної форми розрахунків (готівковою та безготівковими грошовими коштами) відповідно до розділу 9 Інструкції №22, розрахунки з постачальниками та підрядниками можуть здійснюватися покупцями (замовниками) шляхом заліку взаємної заборгованості у разі, коли покупець (замовник) у свою чергу виступає постачальником (підрядником) товарів (робіт, послуг) своєму постачальнику (підряднику).

Для здійснення заліку необхідно, щоб вимоги були зустрічними, тобто такими, які витікають з різних двох зобов'язань між двома юридичними особами з тим, щоб той, хто є боржником одного, був кредитором іншого. Наявність

⁶⁷ Гайдаржийська О.М., Попович О.В., Кромбет А.Ю. Теоретичні аспекти обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 18. С. 874-880.

⁶⁸ Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку. Підручник. 4-те вид. допов. і перероб. Житомир: ПП «Рута». 2005. 528с.

перерахованих умов дає право якій-небудь із сторін провести залік в сумарному виразі, заявивши про це іншій стороні.

Для виробництва заліку необхідно, щоб вимоги були зустрічними, тобто такими, які витікають з різних двох зобов'язань між двома особами з тим, щоб той, хто є боржником одного, був кредитором іншого. Наявність перелічених умов дає право будь-якій із сторін провести залік у сумарному вираженні, заявивши про це іншій стороні.

Датою визнання у покупця зобов'язань перед постачальниками є момент переходу права власності на одержані активи. Тобто кредиторську заборгованість за товари, роботи і послуги необхідно відображати у системі рахунків бухгалтерського обліку у разі дотримання таких умов:

- по-перше, від постачальників отримано вигоди й ризики, пов'язані з правом власності на придбані активи;
- по-друге, постачальники не здійснюють подальше управління та контроль за реалізованими активами;
- по-третє, сума зобов'язань перед постачальниками може бути достовірно визначеною.

Ефективна система розрахунків із постачальниками та підрядниками залежить від платіжної дисципліни покупця, обраного платіжного інструменту, а також наявністю оперативного контролю за станом розрахунків. Правильно налагоджена система розрахунків на підприємстві має суттєвий вплив на зобов'язання та фінансовий стан підприємства загалом⁶⁹.

Правильна організація ведення обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками повинна забезпечити:

- ефективний контроль за обліком розрахунків з постачальниками і

⁶⁹ Гайдаржийська О.М., Попович О.В., Кромбет А.Ю. Теоретичні аспекти обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 18. С. 874-880.

підрядниками;

- вчасного виявлення прострочення кредиторської заборгованості.

Основними завданнями організації бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги є:

- забезпечення своєчасної та повної реєстрації даних у документах та облікових регістрах;

- чітке документування розрахунків;

- достовірне відображення інформації щодо зобов'язань у формах фінансової звітності;

- створення дієвої системи внутрішнього контролю зобов'язань;

- забезпечення процесу обліку зобов'язань кваліфікованими обліковцями та засобами автоматизації обліку;

- встановлення наказом по підприємству переліку посадових осіб, які відповідатимуть за правильність розрахунків, своєчасність їх документального оформлення;

- визначення порядку синтетичного та аналітичного обліку;

- своєчасна перевірка розрахунків та попередження прострочення кредиторської заборгованості;

- розробка графіків платежів;

- розробка картотек реквізитів, систематизація інформації про кредиторів;

- вибір, впровадження методів, способів, прийомів збору й обробки інформації за операціями із виконання зобов'язань, які необхідні для оперативного управління, поточного і наступного планування, контролю та аналізу⁷⁰.

Для відображення усього об'єму господарської діяльності, а саме операцій, що здійснюються на підприємстві, бухгалтерський облік використовують метод

⁷⁰ Мушинський В.В. Формування облікової політики щодо виконання та зміни зобов'язань підприємства з урахуванням інтересів користувачів. *Зимові читання, присвячені видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю: збірник тез Одинадцятій Всеукраїнської наукової Internet-конференції ЖДТУ*. 2013. С. 76-78.

документації.

Документація є важливим елементом методу бухгалтерського обліку, оскільки служить для первинного спостереження за господарськими операціями і є обов'язковою умовою для відображення їх в обліку⁷¹. Саме тому, підставою для бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками на підприємствах є первинні документи, які фіксують факти здійснення цих операцій (табл 2.7).

Таблиця 2.7

Первинна документація з обліку розрахунків з постачальниками і підрядчиками

Господарська операція	Документ	Місце складання	Хто складає
Надходження товарно-матеріальних цінностей від постачальників	Товарно-транспортна накладна, податкова накладна	Зовнішній	Постачальник
Розрахунки з постачальниками	Платіжне доручення, товарно-транспортна накладна, рахунок фактура	Внутрішній	Бухгалтер з обліку розрахунків
Оприбуткування товарно-матеріальних цінностей	Накладна, приймальний акт	Внутрішній	Матеріально відповідальна особа
Приймання товарно-матеріальних цінностей, що надійшли без документів	Акт про приймання товару без рахунку фактури постачальника	Внутрішній	Комісія
Внутрішнє переміщення товарно-матеріальних цінностей	Накладна	Внутрішній	Матеріально відповідальна особа

Джерело: ⁷²

На підставі первинних документів працівниками бухгалтерії здійснюються хронологічні та систематичні відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками передбачений

⁷¹ Масленніков Є. Облікове забезпечення кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2014. № 10. С. 103-113.

⁷² Любар О.О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. *Агросвіт*. 2020. №1. С. 48-60.

рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». За кредитом рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» відображається заборгованість за одержані від постачальників та підрядників товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги, за дебетом – її погашення, списання тощо.

Кредиторська заборгованість, яка виникає в результаті здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання в процесі формування ресурсів підприємства складається з таких видів:

- розрахунки з вітчизняними постачальниками (субрахунок 631);
- розрахунки з іноземними постачальниками (субрахунок 632);
- розрахунки з учасниками ПФГ (субрахунок 633).

На субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» ведеться облік розрахунків за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги з вітчизняними постачальниками та підрядниками.

На субрахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» ведеться облік розрахунків з іноземними постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги.

На субрахунку 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ» ведеться облік розрахунків за одержані ТМЦ, виконані роботи та надані послуги з учасниками промислово – фінансової групи.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо застосування реєстрів журнально ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 р. № 390 [16] для обліку розрахунків, відображених на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» призначений Журнал-ордер № 3 В с. г. та Реєстр операцій за розрахунками з постачальниками (підрядниками) № 3.3 с. г.

Облік розрахунків у реєстрах журнально-ордерної форми здійснюють незалежно від величини суми рахунку-фактури і форми розрахунків. У разі значної кількості розрахункових операцій дані попередньо накопичують у «Реєстрі

операцій за розрахунками з постачальниками (підрядниками)» ф. № 3.3 с.г., який відкривається на кожного постачальника або підрядника. Щомісяця обороти із реєстрів переносять у Журнал-ордер № 3 В с. г.

Для обліку розрахунків за податками та платежами призначено окремий бланк Журналу-ордера № 3 Г с.г. та відомість аналітичного обліку № 3.5 с.г. «Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом».

Для обліку векселів призначено окремий бланк Журналу-ордера № 3 Б с. г. та відомість аналітичного обліку № 3.1 с. г. «Відомість аналітичного обліку одержаних і виданих векселів»⁷³.

2.5. Облік кредиторської заборгованості перед персоналом організації

Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Оплата праці регламентується Податковим Кодексом⁷⁴, Кодексом законів про працю⁷⁵, Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»⁷⁶, Законом «Про оплату праці»⁷⁷ та іншими нормативно-законодавчими актами.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» регламентує порядок та правила бухгалтерського обліку виплат працівникам та розкриття інформації у фінансовій звітності. П(С)БО 26 містить такі види виплат:

⁷³ Любар О.О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. Агросвіт. 2020. №1. С. 48-60.

⁷⁴ Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: zakon.rada.gov.ua.

⁷⁵ Кодекс законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII.

⁷⁶ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

⁷⁷ Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

поточні види виплат, виплати при звільненні, виплати після закінчення трудової діяльності, виплати інструментами власного капіталу, інші виплати працівникам⁷⁸.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» застосовується працедавцями при обліку виплат працівникам. М(С)БО 19 включає в себе інформацію про виплати працівникам, а саме короткострокові виплати працівникам, виплати по закінченню трудової діяльності, інші довгострокові виплати працівникам, виплати при звільненні⁷⁹.

Для організації обліку оплати праці на підприємстві важливим є визначення вимог щодо визначення завдань, документації, системи показників та розрахунків, за допомогою яких відбувається формування та накопичення інформації про оплату праці працівникам.

Головні завдання організації обліку праці й заробітної плати:

- забезпечення контролю (самоконтролю) за дотриманням кількісного складу працівників, використанням робочого часу й додержанням трудової дисципліни;
- визначення відпрацьованого часу та виробленої продукції, контроль за виконанням норм виробітку, обчислення заробітної плати кожному працівникові, розподіл нарахованої заробітної плати за напрямками витрат; ведення розрахунків з працівниками підприємства стосовно заробітної плати, з бюджетом щодо сплати податків, забезпечення контролю (самоконтролю) за витратами фонду оплати праці, складання звітності тощо⁸⁰.

Основою організації оплати праці є тарифна система, яка враховує: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники).

Застосування тарифної сітки ставить розмір тарифної ставки робітника в

⁷⁸ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» від 28.10.2003р. № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text>

⁷⁹ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» від 01.01.2012 № 929_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_011#Text

⁸⁰ Сотченко Ю.К. Оплата праці та напрями її вдосконалення в умовах економічної кризи. Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво. 2006. № 6. С. 433-436.

пряму залежність від його кваліфікації. Це досягається шляхом застосування тарифних коефіцієнтів, які визначають співвідношення між розміром тарифної ставки даного розряду й тарифною ставкою першого розряду. Розряд певною мірою характеризує рівень кваліфікації працівника. Він залежить від рівня складності й точності виконуваних робіт, а також від їх відповідальності.

Важливим елементом тарифної системи є тарифна ставка - норма оплати праці робітника відповідної спеціальності й кваліфікації за одиницю часу - годину, день або місяць. Тарифні ставки визначаються в галузевих угодах і відрізняються одна від одної кількістю тарифних розрядів, а також співвідношеннями між окремими розрядами.

Основним документом, який визначає порядок організації оплати праці на підприємстві, розміри основної та додаткової заробітної плати, порядок преміювання працівників, є Положення про оплату праці на підприємстві.

Даний документ повинен містити інформацію про:

- загальні принципи організації оплати праці на підприємстві;
- системи і форми оплати праці, які застосовуються до різних категорій працівників;
 - штатний розклад працівників підприємства;
 - побудову основної (тарифної) оплати праці з інструкціями за посадами і професіями тарифних ставок та окладів або порядку розрахунку, в залежності від показників роботи працівника і підприємства в цілому;
 - обумовлені доплати, надбавки і компенсації із зазначенням їх розмірів;
 - інші преміальні системи, що використовуються на підприємстві та шкалу преміювання.

Положення про оплату праці має містити порядок перегляду та індексації заробітної плати на підприємстві, а також строки й періодичність виплат заробітної плати, порядок вирішення трудових спорів з питань оплати праці.

Весь процес організації обліку оплати праці працівників поділяється на етапи:

- 1) облік особового складу та використання робочого часу;
- 2) облік виробітку продукції і заробітної плати.

Облік особового складу працівників здійснює відділ кадрів. Обліку підлягають усі працівники підрозділів, незалежно від робіт, які вони виконують, та посад, що обіймають⁸¹.

В таблиці 2.8. наведено затверджені в Україні основні форми первинних документів, згруповані за напрямом використання.

Таблиця 2.8

Типові форми первинної облікової документації з обліку розрахунків з оплати праці підприємств, установ, організацій

Типова форма	Назва документа з обліку
Облік особового складу	
№П-1	Наказ (розпорядження) про прийняття на роботу
№П-2	Особова картка працівника
№П-3	Алфавітна картка
№П-4	Особова картка спеціаліста з вищою освітою, який виконує науково-, проектно-дослідницькі і технологічні роботи
№П-5	Наказ (розпорядження) про переведення на іншу роботу
№П-6	Наказ (розпорядження) про надання відпустки
№П-8	Наказ (розпорядження) про припинення трудового договору (контракту)
№П-9, №П-10	Книга обліку бланків трудових книжок і вкладишів до них
Облік виробітку	
№П-12, №П-13, №П-14	Табель обліку використання робочого часу
№П-15	Список осіб, які працюють в надурочний час
№П-16	Листок обліку простоїв
Нарахування заробітної плати	
№П-49	Розрахунково-платіжна відомість
№П-50	Розрахункова відомість
№П-52	Розрахунок заробітної плати
№П-53	Платіжна відомість
№П-54, 54а	Особовий рахунок
№П-55	Накопичувальна картка виробітку і заробітної плати

Джерело: ⁸²

Документальне оформлення операцій щодо розрахунків з заробітної плати між працівниками й роботодавцем супроводжується великою кількістю документів

⁸¹ Соломонов С. Системи преміювання: за категоріями робітників. *Довідник економіста*. 2007. № 12. С. 75-78

⁸² Костюк В. Порядок виплати заробітної плати. *Довідник кадровика*. 2003. № 4. С. 18-20.

типових та нетипових форм. Керівник підприємства на кожний первинний документ затверджує графік документообігу.

Нормативними документами щодо обліку оплати праці є План рахунків та Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку для розрахунків за виплатами працівникам визначено синтетичний рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

На рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» ведеться узагальнення інформації про розрахунки та виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до не облікового складу, з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), за неоподатковані в установленій строк з каси підприємства суми з виплат працівникам, за іншими поточними виплатами.

За кредитом цього рахунка відображають нарахування працівникам підприємства належних їм сум, а за дебетом – погашення заборгованості роботодавця за такими виплатами, утримання ПДФО і ВЗ, платежів за виконавчими документами, а також інші утримання.

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» має субрахунки:

661 «Розрахунки за заробітною платою»

662 «Розрахунки з депонентами»

663 «Розрахунки за іншими виплатами»⁸³.

Найважливіші завдання організації обліку розрахунків за виплатами працівникам спрямовані на забезпечення у встановлені в Колективному договорі строки (у разі несвоєчасної виплати заробітної плати, нараховувати компенсацію втрати частини заробітної плати працівників відповідно до законодавства України) та в повному обсязі (згідно відпрацьованого часу із урахуванням надбавок, доплат

⁸³ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

та оплати за святкові дні тощо) провести розрахунки з оплати праці, тобто своєчасне нарахування заробітної плати та інших виплат, а також розрахунок утримань та забезпечення своєчасності і достовірності віднесення суми нарахованої заробітної плати і відрахувань на витрати та оперативного контролю, складання необхідної звітності, а також ведення розрахунків із бюджетом щодо утриманих податків, військового збору та нарахованого єдиного соціального внеску.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Аналіз кредиторської заборгованості, як основний елемент управління нею

Розвиток бізнесу в сучасних умовах господарювання супроводжується необхідністю вирішення задач різної складності. Сьогодні важко уявити підприємство, у якого була б відсутня кредиторська заборгованість перед постачальниками, підрядниками, за податками й платежами, за виплатами працівникам тощо.

Від ефективності управління кредиторською заборгованістю багато в чому залежить ефективність використання підприємством отриманих фінансових ресурсів, що значно знижує ризик неспроможності та банкрутства підприємства. Аналіз кредиторської заборгованості грає в цьому процесі провідну роль, тому що забезпечує релевантною обліково-аналітичною інформацією прийняття рішень щодо кредиторської заборгованості. Тому обліково-аналітичні питання в ефективному управлінні кредиторською заборгованістю завжди є актуальними для будь-яких суб'єктів бізнесу⁸⁴.

Аналіз кредиторської заборгованості є складовою частиною оцінки фінансового стану підприємства. Своєчасне погашення кредиторської заборгованості, оптимальна величина кредиторської заборгованості по відношенню до дебіторської заборгованості та ін., багато в чому визначають стійкість фінансового положення підприємства. Значний та неконтрольований ріст кредиторської заборгованості приводе до втрати управління над величиною

⁸⁴ Кусик Н. Л., Шатковська М. С. Управління кредиторською заборгованістю підприємства: обліково-аналітичний аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Том 18. Вип. 2 (42). С. 105-119.

довгострокових та поточних зобов'язань, а в окремих випадках – к банкрутству підприємства.

Процес формування основних напрямків підвищення ефективності управління зобов'язаннями підприємства, в тому числі кредиторською заборгованістю, повинен враховувати фактор обмеженості обліково-аналітичного забезпечення, особливо щодо окремих видів заборгованості. Також, для забезпечення чіткості у прийнятті управлінських рішень, варто враховувати варіативність методик та процедур аналізу заборгованості підприємства.

До факторів обмеженості обліково-аналітичного забезпечення можна віднести наступні:

- відсутність доступу управлінського персоналу до повного об'єму бухгалтерської та фінансової інформації;
- невчасне надання повної інформації співробітниками бухгалтерії для прийняття управлінських рішень;
- несвоєчасне відображення даних первинної документації в обліку.

Для цілей ефективного управління кредиторською заборгованістю необхідний постійний моніторинг, оцінка платоспроможності підприємства⁸⁵.

Методологія аналізу та оцінки фінансово-економічного стану (оцінки кредиторської заборгованості) підприємства призначена для забезпечення управління фінансовим станом підприємства та оцінки стійкості його ділових партнерів в умовах ринкової економіки. Як правило, застосовуються такі методи оцінки:

1. Методи горизонтального аналізу: дані бухгалтерської звітності щодо кредиторської заборгованості зіставляються з попередніми періодами, при цьому, аналіз розподіляється на абсолютний і відносний. Горизонтальний метод полягає у

⁸⁵ Кусик Н. Л., Шатковська М. С. Управління кредиторською заборгованістю підприємства: обліково-аналітичний аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Том 18. Вип. 2 (42). С. 105-119.

формуванні таблиць, що містять в собі абсолютну динаміку (балансові показники у вартісному вимірі), доповнену темпами зростання і приросту показників. Мета горизонтального аналізу полягає в тому, щоб оцінити вектор зміни балансових показників (кредиторської заборгованості).

2. Методи вертикального аналізу: дані бухгалтерської звітності щодо кредиторської заборгованості структуруються за елементами.

3. Аналіз відносних показників та коефіцієнтів: включає в себе оцінку показників ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та ділової активності, рентабельності.

4. Трендовий аналіз: базується на складанні тренда поведінки кредиторської заборгованості в певній часовій динаміці.

5. Метод фінансових коефіцієнтів: заснований на існуванні певних співвідношень між окремими статтями звітності. Коефіцієнти дозволяють визначити коло відомостей, які важливі для користувачів інформації про фінансовий стан підприємства з точки зору прийняття рішень.

Коефіцієнти дають можливість з'ясувати основні симптоми зміни фінансового становища і визначити тенденції його зміни, а також визначити області, які потребують подальшого вивчення. Великою перевагою коефіцієнтів є те, що вони згладжують негативний вплив інфляції, яка істотно спотворює абсолютні показники фінансової звітності, тим самим, ускладнює їх зіставлення в динаміці.

6. Факторний аналіз: характеризується оцінкою фінансового стану (кредиторської заборгованості) і фінансових результатів діяльності підприємства щодо впливу певних факторів (як факторів зовнішнього характеру, так і внутрішніх).

7. Прогнозний аналіз: використовується для цілей визначення можливих значень балансових показників (кредиторської заборгованості) в майбутньому.

8. Використання зазначених методів в сукупності дасть можливість детально

оцінити стан кредиторської заборгованості, ліквідність та фінансову стійкість підприємства. Це дає можливість забезпечити повноту оцінки, в тому числі, на базі порівняння із середньогалузевими значеннями і показниками, а також на основі аналізу впливу різних чинників.

Виявлені в ході такого аналізу проблеми формування кредиторської заборгованості дозволять виробити оптимальний вектор щодо їх вирішення, що позитивно позначиться на системі управління в цілому, та обліку і контролю кредиторської заборгованості підприємства зокрема.

Аналіз кредиторської заборгованості варто проводити за даними бухгалтерської та фінансової звітності підприємства, а також за даними аналітичного обліку розрахунків із кредиторами⁸⁶. Його потрібно здійснювати в певній послідовності, починаючи з оцінювання обсягу і динаміки кредиторської заборгованості загалом та за її видами.

Але, визначити кількісний вплив зміни кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємства достатньо складно. Зростання кредиторської заборгованості не можна однозначно оцінювати негативно, як збільшення боргів із боку підприємства перед кредиторами. Це пов'язане з тим, що її погашення спричиняє відтік ресурсів, та, як наслідок, погіршення фінансового стану підприємства. Тому, кредиторську заборгованість можна розцінювати як з позитивного, так і з негативного боку.

Збільшення кредиторської заборгованості можна розглядати як додаткове фінансування підприємства, додаткову можливість розширити обсяг виробництва. Але, з іншого боку, зайва кредиторська заборгованість може привести до нездатності підприємства розплатитися за своїми зобов'язаннями.

Для того щоб співвідносити динаміку величини кредиторської заборгованості

⁸⁶ Шарапа О. М. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. Вип. 4. С. 91–101.

зі змінами масштабів діяльності підприємства, при розрахунку ряду коефіцієнтів оборотності кредиторської заборгованості використовують показники фінансових результатів.

Аналіз кредиторської заборгованості за даними фінансової звітності підприємства включає: аналіз динаміки та структури боргових зобов'язань; аналіз оборотності кредиторської заборгованості; аналіз впливу боргових зобов'язань на платоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість підприємства.

Основні показники, які використовуються для оцінки кредиторської заборгованості підприємства, це:

- Коефіцієнт залежності підприємства від кредиторської заборгованості. Відношення суми запозичених коштів до загальної суми активів підприємства. Даний коефіцієнт дає уявлення про те, наскільки активи підприємства сформовані за рахунок кредиторів.

- Коефіцієнт самофінансування підприємства. Відношення власного капіталу (частина установчого фонду) до запозиченого. Даний показник дозволяє відстежувати не тільки відсоток власного капіталу, але і можливість управління усім підприємством.

- Баланс заборгованостей. Визначається як відношення суми кредиторської заборгованості до суми дебіторської заборгованості. При цьому, бажаний рівень співвідношення багато в чому залежить від тої стратегії, котру прийняло підприємство (агресивна, консервативна або помірна).

- Оборотність кредиторської заборгованості. Визначається як відношення виручки від реалізації до кредиторської заборгованості (у відсотках). Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує розширення або звуження комерційного кредиту, який надається підприємству.

- Період погашення кредиторської заборгованості. Визначається як відношення 360 днів до оборотності кредиторської заборгованості.

- Частка кредиторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів.

Визначається як відношення кредиторської заборгованості до короткострокових зобов'язань підприємства (у відсотках).

Складові компоненти системи обліково-аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства систематизовано та представлено на рис. 3.1.

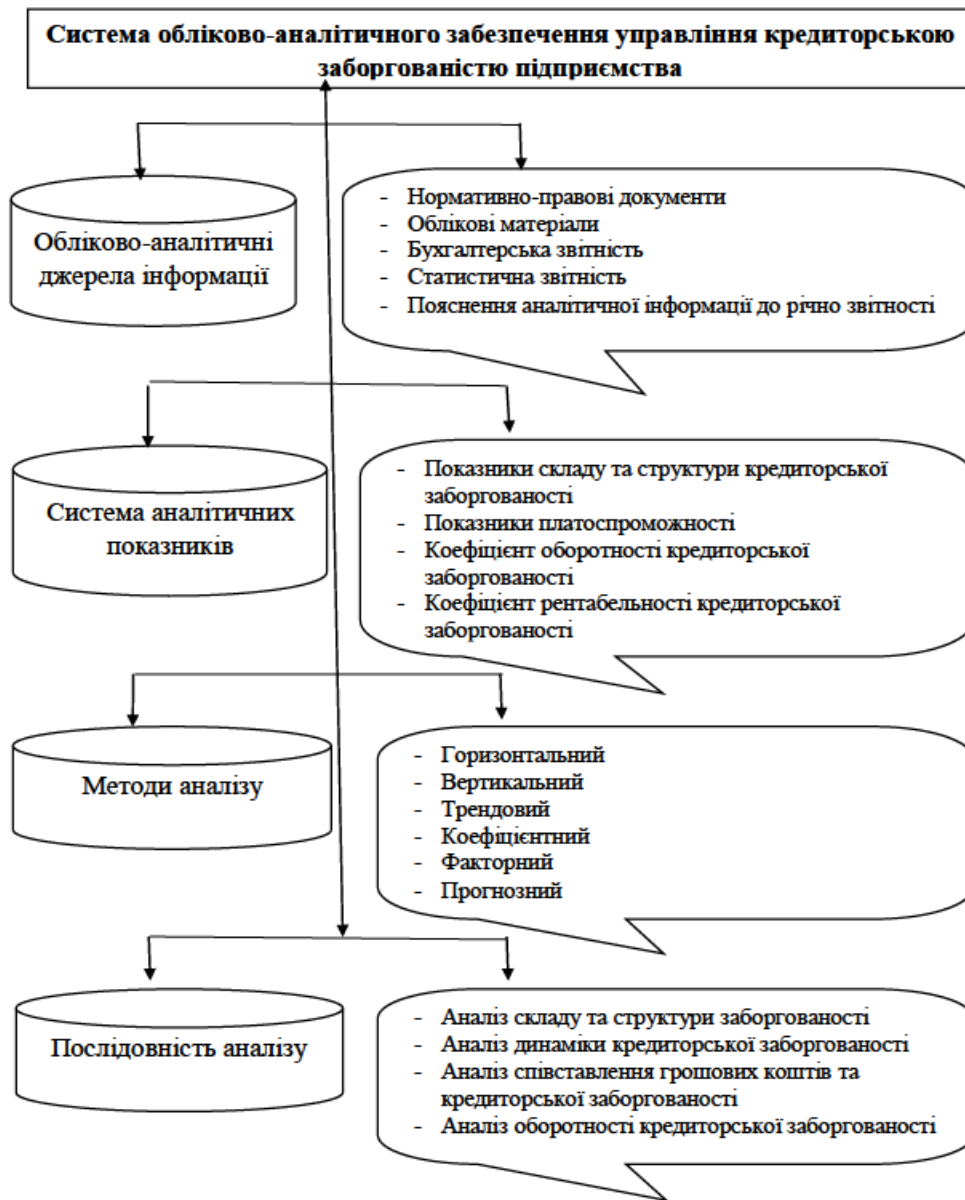

Рис. 3.1. Система обліково-аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства⁸⁷

⁸⁷ Шарапа О. М. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. Вип. 4. С. 91–101.

Базуючись на дослідженні міжнародного досвіду та пропозиціях закордонних науковців⁸⁸ можна запропонувати методика аналізу кредиторської заборгованості підприємства, яка включає такі складові компоненти:

1. Визначення частки кредиторської заборгованості в пасиві балансу та оцінка цієї частки.

2. Аналіз динаміки кредиторської заборгованості (розрахунок і оцінка темпів росту / приросту в цілому по кредиторській заборгованості та по окремим її видам). У підприємства, яке працює нормально, темпи росту кредиторської заборгованості близькі до темпів росту дебіторської заборгованості.

3. Аналіз структури кредиторської заборгованості (визначення частки кожного виду заборгованості в її загальному обсязі). Необхідно оцінити, як змінилася ця структура наприкінці звітного періоду порівняно з початком періоду.

4. Аналіз стану (якості) кредиторської заборгованості. Даний аналіз має два аспекти:

а) Визначення частки простроченої кредиторської заборгованості в її загальному обсязі, а також заборгованості з терміном понад 3 місяці.

б) Аналіз кредиторської заборгованості за термінами її виникнення.

Для цього виокремлюють кредиторську заборгованість за відповідними термінами (до 1 місяця, від 1 до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 12 місяців, понад 12 місяців) та визначають і оцінюють частку кожної групи в загальному обсязі кредиторської заборгованості.

5. Аналіз оборотності кредиторської заборгованості (визначення періоду погашення кредиторської заборгованості в днях).

6. Аналіз кредиторської заборгованості за допомогою розрахунку коефіцієнту поточної заборгованості (відношення дебіторської заборгованості до кредиторської

⁸⁸ Fridson M., Alvarez F. Financial statement analysis: a practitioner's guide: teach. tool. 3-d edition. John Wiley & Sons, Inc. 2002. 396 p.

заборгованості).

Складові компоненти методики аналізу кредиторської заборгованості підприємства систематизовано та представлено на рис. 3.2

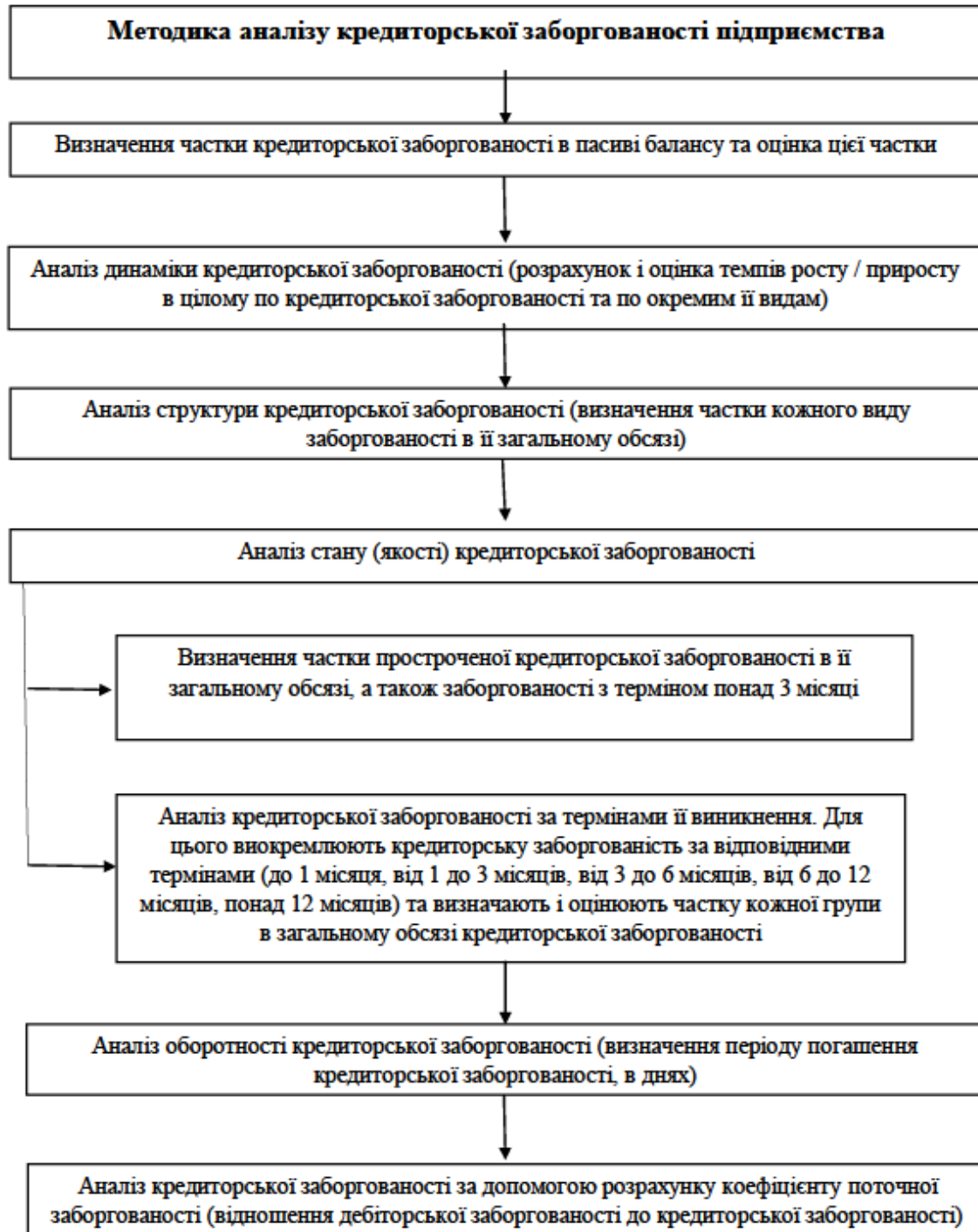

Рис. 3.2. Методика аналізу кредиторської заборгованості підприємства⁸⁹

⁸⁹ Шарапа О. М. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. Вип. 4. С. 91–101.

Управління кредиторською заборгованістю на основі її аналізу може допомогти підприємству оптимізувати величину кредиторської заборгованості, тобто сформувати такий її розмір, що:

- дозволить залучити необхідні короткострокові запозичені кошти на безплатній основі для фінансування окремих елементів оборотних активів (в тому числі дебіторської заборгованості);
- сприятиме росту фінансових результатів діяльності підприємства;
- забезпечить отримання необхідного прибутку від продажу;
- забезпечить збереження допустимого рівня ризику несплати платежів підприємства по своїм зобов'язанням;
- забезпечить достатньо високу швидкість оборотності коштів в розрахунках.

Розуміння суті та ролі обліково-аналітичної інформації в управлінні підприємством дозволяє розробити таку систему обліково-аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства, яка дозволить оцінити ефективність управління кредиторською заборгованістю, знайти напрямки її оптимізації, винайти принципово нову інформаційну концепцію для реалізації стратегії розвитку підприємства. Одним із найважливіших складових компонентів системи обліково-аналітичного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства є правильно обрана методика аналізу кредиторської заборгованості.

Раціонально організована система обліково-аналітичної підтримки управління кредиторською заборгованістю на підприємстві дозволить: забезпечити своєчасне і правильне документування операцій за розрахунками; забезпечити контроль за розрахунками з бюджетом, державними позабюджетними фондами та персоналом тощо; підвищити ефективність використання позикових фінансових ресурсів для досягнення мети діяльності суб'єкта господарювання.

3.2. Удосконалення обліку та управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах нестабільності

В період пандемії на COVID-19 та за умов воєнного стану, загальна виробнича активність підприємств України була скороченою, і, як наслідок, не всі підприємства (особливо суб'єкти малого підприємництва) змогли адаптуватись до нових реалій.

Саме тому, в період кризових явищ, управління кредиторською заборгованістю набуває ключового значення. Важливим аспектом є розробка стандартизованих дієвих підходів та методів, які допоможуть централізувати процеси обліку, обробки кредиторської заборгованості та формування фінансової і управлінської звітності підприємства. Окрім того, сприятимуть розробці та запровадженню загальної практики та внутрішніх стандартів в межах підприємства, і, відповідно, на рівні топ-менеджменту контролю за їх дотриманням усіма співробітниками. У свою чергу, це створює додаткову перевагу, а саме: дозволяє виконувати більше завдань за швидші терміни та з меншою кількістю ресурсів, що в кінцевому підсумку зменшує витрати підприємства⁹⁰.

З метою забезпечення реалізації ефективного управління кредиторською заборгованістю, необхідно враховувати низку зовнішніх та внутрішніх чинників, що зумовлюють її виникнення та впливають на управління нею в цілому. Виокремлення напрямів та заходів, з урахуванням особливостей та масштабів діяльності, дозволить точково вирішувати ті чи інші проблеми. Однак, для досягнення максимально ефективного результату щодо мінімізації кредиторської заборгованості, рекомендується розгляд та здійснення заходів, ґрунтуючись на комплексному підході (рис. 3.3.).

⁹⁰ Склярук І. П. Гузей Н. С. Удосконалення обліку та управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах нестабільності. *Підприємництво і торгівля*. 2022. № 33. С. 71-79.

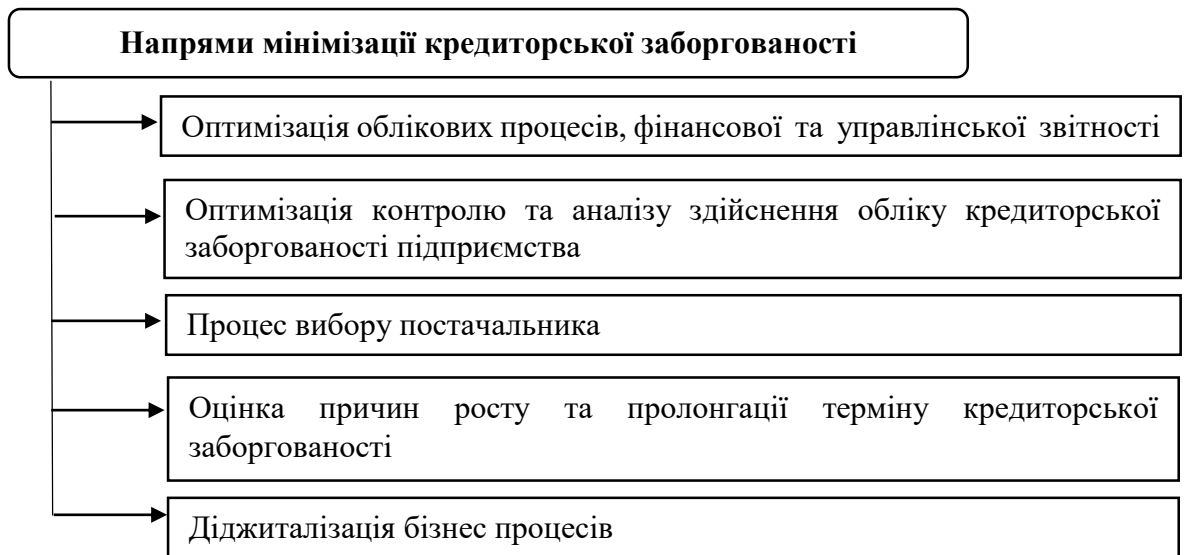

Рис. 3.3. Напрями мінімізації кредиторської заборгованості

Напрямок оптимізації облікових процесів, фінансової та управлінської звітності. В процесі управління кредиторською заборгованістю важливим етапом є перевірка бухгалтерських реєстрів щодо їх вчасного заповнення, оновлення та консолідації даних, а також на предмет справедливої оцінки внесеної інформації для повного відображення поточного стану кредиторської заборгованості. Відсутність або викривлення даних може призвести до певних невідповідностей, зокрема, неузгодженість між отриманням інформації про суми платежів, їх частоту та графік погашення заборгованості може завадити управлінцям обрати найбільш вигідні умови та терміни оплати постачальникам.

Однією із проблем в бухгалтерському обліку може бути відсутність аналітичного обліку щодо структури кредиторської заборгованості та термінів її погашення. Хоча саме наявність своєчасної інформації, яка подана у структурованому вигляді, є першим етапом для налагодження фінансово-розрахункової дисципліни підприємства.

В теперішніх умовах, коли на підприємстві є значний обсяг зобов'язань та нестача коштів для їх погашення, ефективним інструментом буде групування кредиторської заборгованості за ступенем критичності. Звісно, підходи у кожного підприємства можуть бути індивідуальними, з урахуванням специфічних

особливостей діяльності.

Підхід до сортування платежів для кожної компанії індивідуальний, але можна виділити загальний алгоритм (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Структура кредиторської заборгованості та підходи до її оплати

Група платежів	Приклади
Група 1 «Термінові та важливі оплати»	– заявки, критичні для забезпечення надходжень від продажів; – суми, заблоковані з різних причин на рахунках (блокування від податкової, інкасові доручення за судовими рішеннями тощо); – заявки, критичні для забезпечення інших надходжень на рахунки компанії (наприклад, витрати на супровід кредитних угод); – оплати по реструктурованих кредитах; – особливі доручення бенефіціарів компанії та генерального директора.
Група 2 «Важливі оплати»	– особливі постачальники та підрядники, відносини з якими суттєво впливають на платоспроможність або ліквідність компанії; – заробітна плата; – податки; – платежі по кредитах.
Група 3 «Основна маса»	– постачальники та підрядники, що безпосередньо не впливають на обсяг надходжень у короткостроковому періоді; позики від інших юридичних осіб.
Група 4 «Інші зобов'язання»	– внутрішньогрупові оберти; – постачальники та підрядники, відносини з якими не здатні суттєво вплинути на платоспроможність або ліквідність компанії.

В умовах низької ліквідності для керівництва підприємства важливим є оцінка зобов'язань у фінансовій звітності. Порівняння даних про кредиторів з попередніми періодами дає можливість оцінити характер зміни кредиторської заборгованості в динаміці, платоспроможність підприємства та його фінансовий стан. Тому з метою покращення ліквідності та платоспроможності підприємства, серед завдань обліку операцій з кредиторською заборгованістю можна виокремити наступні:

- своєчасне документальне оформлення операцій;
- ведення аналітичного і синтетичного обліку поточної кредиторської заборгованості з дотриманням принципів бухгалтерського обліку;

- своєчасне і достовірне відображення розрахункових операцій у податковому та управлінському обліку;
- своєчасна взаємна звірка розрахунків з кредиторами;
- недопущення нереальної кредиторської заборгованості.

Важливим аспектом для підприємства є правильна організація синтетичного та аналітичного обліку на рахунках і в регістрах.

Як ми вже згадували в попередніх розділах роботи, в бухгалтерському обліку виділяють декілька видів кредиторської заборгованості, а саме заборгованість перед постачальниками та підрядниками (залишки за станом на звітну дату по кредиту рахунків 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» та 68 «Розрахунки за іншими операціями»); заборгованість перед бюджетом (залишок по кредиту рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами»); заборгованість перед працівниками організації (залишок по кредиту рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»); заборгованість державним небюджетним фондам (кредитовий залишок по рахунку 65 «Розрахунки за страхування»); заборгованість за отримані займи та кредити (залишок по кредиту рахунків 50 «Довгострокові позики» та 60 «Короткострокові кредити»); заборгованість перед іншими кредиторами (кредитні залишки по рахунках 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані», 67 «Розрахунки з учасниками» тощо).

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Вважаємо доцільним до цього рахунку відкривати рахунки третього порядку для відображення інформації за видами кредиторської заборгованості. Наприклад:

- 63.01.1 – строк погашення до 3 місяців;
- 63.01.2 – строк погашення від 3 місяців до 6 місяців;
- 63.01.3 – строк погашення від 6 місяців до 12 місяців.

Задля забезпечення контролю кредиторської заборгованості та управління нею запропоновано скласти аналітичну таблицю кредиторської заборгованості

перед підрядниками та постачальниками (табл. 3.2.).

Ця таблиця містить інформацію про заборгованість кожного постачальника за договорами, термінами погашення заборгованості фактично і за графіком, виникає можливість визначення за кожною операцією, здійсненою з постачальниками і підрядниками, дотримання встановлених у договорах термінів постачання товарів (виконання робіт) і дотримання термінів розрахунків з ними.

Таблиця 3.2

Аналітична таблиця контролю кредиторської заборгованості та управління нею перед постачальниками та підрядниками

№	Постачальники	Кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками									
		Усього	зокрема, за термінами погашення, грн.			з неї прострочена			Сума, грн.	Причини виникнення	Вжиті заходи
			до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.	термін прострочення					
					до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.				
1	А	18000	9000		9000		2000		2000	Безвідповідальність	Стягнуто кошти з винної особи
2	Б	12000	2000	8000	2000		8000		8000	Брак вільних коштів	Отримано кредит
3	В	25000	25000								

Для бухгалтерії суб'єкта господарювання дуже важлива оцінка боргових зобов'язань у балансі та інших формах бухгалтерської фінансової звітності. Порівняння даних про кредиторів з попередніми періодами дає можливість оцінити характер зміни кредиторської заборгованості в динаміці, платоспроможність підприємства та його фінансовий стан.

Кредиторська заборгованість має значну частку у формуванні джерел фінансування. В умовах нестабільності (пандемії, військової агресії) підприємства дуже часто ведуть свою поточну діяльність за рахунок кредиторської заборгованості.

Удосконалення процесу обліку та звітності кредиторської заборгованості можна реалізувати шляхом:

- своєчасного та в повному обсязі відображення записів в журналах та

регістрах обліку до закінчення звітного періоду;

- забезпечення регулярного отримання звітів звірок для недопущення помилок та невідповідностей;

- постійного відстежування руху грошових коштів в частині здійснених платежів завдяки зваженому вибору способів оплати з метою мінімізації додаткових операційних витрат;

- своєчасного формування та надання звітності керівництву різних рівнів управління для прийняття рішень щодо розробки програми подальших заходів;

- налагодження інформаційних процесів отримання даних для їх комплексної обробки у розрізі кредиторів, сум заборгованостей, термінів їх погашення, а також визначення ступеню їх впливу на формування фінансового результату підприємства.

Важливим кроком до впровадження ефективної системи управління кредиторською заборгованістю є виокремлення окремого напрямку – процесу вибору постачальника, результатом якого є створення списку надійних контрагентів, що є особливо важливим в період нестабільної економічної ситуації. Для ефективного вибору постачальника варто розробити систему критеріїв їх відбору (історія діяльності, досвід на ринку та ділова репутація, комерційна та фінансова стабільність, надійність та гарантія, співвідношення ціни-якості та асортимент продукції, умови оплати, розвинена система логістики). В процесі переговорів з постачальниками необхідно здійснювати пошук нових привабливих можливостей щодо вигідних майбутніх домовленостей.

Зазвичай, контрагенти прагнуть швидкого врегулювання питань, тому можна застосовувати стандартні методи, такі як: дисконтування заборгованості, її реструктуризація, взаємозалік чи бартер або ж збільшення суми боргу за відстрочку.

Метод дисконтування полягає у тому, що гроші зараз дорожче грошей через невизначені терміни, а враховуючи реалії пандемії, коли компанія

знаходиться в умовах невизначеності, постачальник буде згоден отримати хоча б частину суми. Реструктуризація має на меті домовленість між двома сторонами про графік платежів та виплачувати суму частинами. Менш поширеним способом є взаємозалік та бартер, для того, щоб цей варіант був успішним, постачальник повинен отримати взамін на борг будь-який товар або запаси боржника. Ще одним менш поширеним варіантом є збільшення суми боргу за відстрочку. Якщо не вдалося домовитися на попередніх умовах, то можна погодити із постачальником доплату за розстрочення платежів, залежно від того, що зараз є важливішим або критичнішим для компанії: грошові кошти чи її рентабельність.

Застосування цих підходів допоможе у контролі зобов'язань, та сприятиме створенню репутації надійного та відповідального партнера.

Основоположним фактором управління кредиторською заборгованістю є наявність ефективної структурованої та своєчасної інформації. Абстрактно алгоритм прийняття рішення про оплату представлено на рис. 3.4.

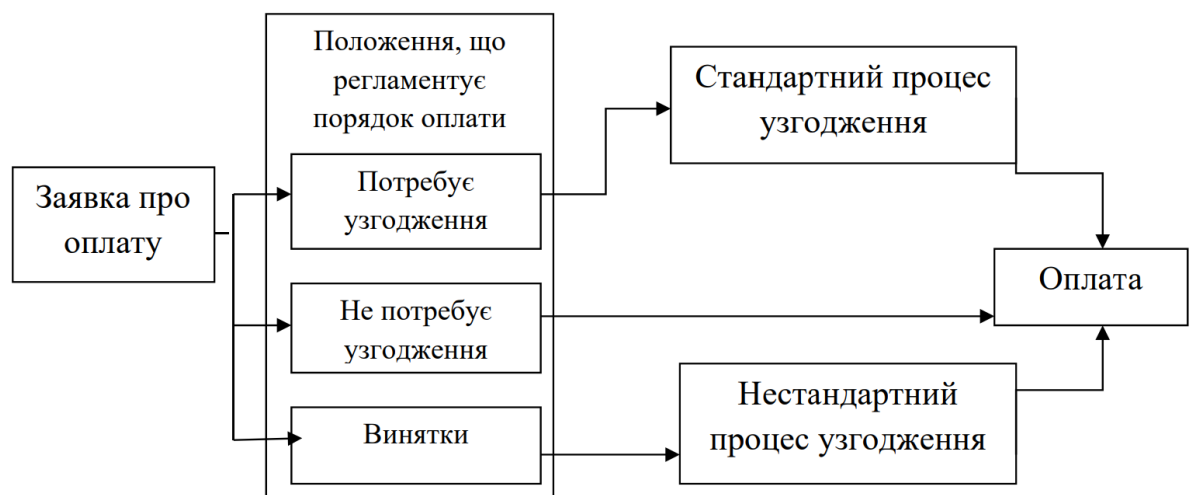

Рис. 3.4. Стандартна схема прийняття рішень про виконання зобов'язань перед кредиторами

В перелік заявок, які не потребують додаткового узгодження, входять, як правило, платежі на незначну суму в сукупності. Нестандартний процес погодження стосується зобов'язань, що перебувають на особливому контролі. В

умовах пандемії, коли виникає велика кількість платежів та існує хронічна нестача коштів, ефективним інструментом стає групування платежів за ступенем важливості та терміновості. Зобов'язання виникають раніше необхідності їх оплати, але в умовах низької ліквідності ключовим документом прийняття рішення про оплату стає платіжний календар, сформований із заявок на оплату.

Також в процесі взаємодії із кредиторами важливим є здійснення діяльності в межах норм законодавства, що зумовлює виокремлення на пряму оптимізації детального ознайомлення з портфоліо кредитора перед укладанням договору. Для запобігання незаконних дій або навіть шахрайства зі сторони кредитора, що може проявлятися у викривленні інформації, її дублюванні шляхом повторного чи додаткового виставлення рахунків на оплату, необхідним є перегляд договорів постачальників, терміну їх дії та умов припинення та пролонгації. Одночасно важливим є документальне забезпечення господарських операцій. В умовах діджиталізації бізнес-процесів все більше суб'єктів господарювання здійснюють обмін документів в електронному вигляді через сервіси електронного документообігу. Зокрема, забезпечуючи електронний зв'язок з постачальниками, підприємство може отримати наступні переваги:

- комунікація з кредиторами за допомогою сучасних засобів зв'язку;
- узгодження, підтвердження замовлень та відстеження їх доставки в режимі онлайн;
- електронне отримання рахунків-фактур (інвойсів) та відповідне ідтвердження їх оплати.

Сучасні інформаційні технології значно пришвидшують процеси електронної обробки документів, наприклад, сканування документального забезпечення підтвердження факту здійснення господарських операцій сприятиме мінімізації ризиків та уникненню конфліктів у відносинах з контрагентом.

В сучасних умовах невизначеності та ризику, раціональне управління та контроль кредиторської заборгованості є дієвим інструментом для збереження ефективної роботи підприємства. Адже стан розрахунків із кредиторами має вплив на загальний фінансовий стан підприємства, його платоспроможність та інвестиційну привабливість. Основним завданням керівництва є дотримання комплексного підходу в управлінні та оптимізації кредиторської заборгованості, що сприятиме зміцненню фінансово-розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне здійснення платежів за всіма зобов'язаннями, уникнення суперечливих ситуацій з кредиторами, прискоренню обороту коштів та укріпленню позицій на ринку навіть в умовах нестабільності.

Запропоновані напрями управління кредиторською заборгованістю можуть бути ефективними інструментами підприємства в умовах нестабільної ситуації, застосування на практиці яких, сприятиме зростанню показників ліквідності, фінансової стійкості підприємства та формуванню позитивного фінансового результату діяльності, а також допоможуть знизити та подолати кризу неплатежів, що матиме прямий вплив на інвестиційну привабливість підприємства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного у магістерській роботі дослідження облікового забезпечення кредиторської заборгованості підприємств можна зробити наступні висновки:

Кредиторська заборгованість представляє собою заборгованість економічного суб'єкту національної економіки іншим контрагентам, яка пов'язана із операціями та діями, має грошову оцінку і чіткий термін погашення.

Основними завданнями обліку кредиторської заборгованості підприємстває:

- «формування повної та достовірної інформації про стан кредиторської заборгованості за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги, яка необхідна внутрішнім користувачам бухгалтерської звітності та окремим стейкхолдерам;

- дотримання форм розрахунків, затверджених в договорах з постачальниками та підрядниками, враховуючи умови оплати та доставки;

- своєчасне ведення розрахунків з кредиторами для запобігання простроченої заборгованості».

Досліджено, що облік кредиторської заборгованості економічного суб'єкту національної економіки здійснюється на основі документів постачальника: накладних, рахунків-фактур, рахунків, наряд-заказів, актів виконаних робіт, актів наданих послуг, податкових накладних, товаротранспортних накладних.

З'ясовано, що досліджуване підприємство ФГ «Дзялів» здійснює свою діяльність у відповідності з нормами чинного законодавства. Для організації облікового процесу кредиторської заборгованості на ФГ «Дзялів» використовується відповідний б3 рахунок. Аналітичний облік ведеться за кожним контрагентом на в розрізі кожного документа (рахунку) на сплату, враховуючи умови договорів та зовнішні чинники.

З'ясовано, що суттєвим недоліком платіжної політики ФГ «Дзялів» є

наявність простроченої кредиторської заборгованості, зокрема, перед постачальниками та підрядниками. Проблема несвоєчасного погашення даної заборгованості впливає на появу неочікуваних витрат господарської одиниці, а саме: сплату штрафів, неустойок, що відображається на фінансовому стані економічного суб'єкта.

Серед пріоритетних кроків, щодо покращення облікового процесу кредиторської заборгованості на ФГ «Дзялів»:

- оптимізація та уніфікація первинних документів у межах даної господарської одиниці;
- скорочення кількості документів, що не містять корисних для управління даних про кредиторську заборгованість;

Визначено, що відкриття рахунків бухгалтерського обліку, а саме, 3-го порядку з метою формування даних за видами кредиторської заборгованості на ФГ «Дзялів», враховуючи строки оплати та погашення заборгованості:

- 631-11 «Термін погашення до 4 місяців»;
- 631-22 «Термін погашення від 4 до 7 місяців».

Важливо підкреслити, що нормативними прийомами щодо регулювання кредиторської заборгованості на основі облікового процесу економічного суб'єкта є:

- моніторинг та оцінювання замовлень на продукцію, документування розрахунків з визначенням якісних та кількісних індикаторів заборгованості суб'єкта, у тому числі, кредиторської та дебіторської;
- оцінювання реальної вартості чинної кредиторської заборгованості суб'єкта;
- оперативний контроль та поточний моніторинг за співвідношенням кредиторської заборгованості в розрізі конкретних контрагентів;
- розробка контролінгових процедур з метою трансформації тактичних завдань облікового процесу.

Досліджено, що підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання можливе за рахунок оцінки основних показників, у тому числі кредиторської заборгованості, що набуває все більшого значення для суб'єктів різних форм власності, незалежно від видів та напрямків діяльності. Оптимізація кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги) є загальновизнаним способом вдосконалення діяльності підприємства та ефективним інструментом управління його розвитком.

Досліджено, що метою аналізу кредиторської заборгованості є оцінка рівня заборгованості та платіжної дисципліни, аналіз ризиків кредиторської заборгованості, а також розробка оптимальної політики, спрямованої в напрямі прискорення розрахунків й зниження ризику неплатежів для окремого економічного суб'єкту національної економіки.

Аналіз кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання проводиться в декілька етапів, які передбачають проведення такої аналітичної роботи.

В умовах карантинних обмежень у зв'язку із епідемією COVID-19 більшість договірних відносин було порушено, у тому числі, щодо своєчасності поставки продукції чи товарів, оплати боргів за отримані послуги тощо. Але підприємства намагалися зберігати своє фінансове становище завдяки усним домовленостям з контрагентами, навіть, якщо це було порушенням діючого договору.

Зауважимо, що методика аналізу зобов'язань економічних суб'єктів національної економіки враховує базові параметри, а також специфічні аспекти функціонування, що уможлиблює отримання якісних результатів оцінки. Крім того, якість інформації, яка отримується від певних структурних підрозділів суб'єктів, напрямку впливає на результати аналітичних процедур, що підтверджує необхідність сучасних підходів до систематизації відповідних джерел та професіоналізму персоналу.

Аналіз сучасних досліджень підкреслює, оцінювання кредиторської заборгованості повинна розглядатися за одним методом аналізу та оцінки, щов свою

чергу, свідчить про необхідність синтезованого підходу до аналізу кредиторської заборгованості економічних суб'єктів національної економіки.

Таким чином, на основі проведеного у магістерській роботі дослідження можна зробити наступні пропозиції щодо покращення обліку кредиторської заборгованості:

1. Для удосконалення обліку кредиторської заборгованості на ФГ «Дзялів» пропонується застосування реєстру простроченої заборгованості по окремим кредиторам для реєстрації виправлення помилок та змін облікової політики, а також введення системи 1:С Бухгалтерія 8.3, яка в комплексі вирішує спектр задач автоматизації обліку документів, взаємодії співробітників, контролю та аналізу виконавчої дисципліни економічного суб'єкта національної економіки.

2. Проведення детального аналізу позикового капіталу ФГ «Дзялів», до складу якого включена кредиторська заборгованість, виступає пріоритетним інструментом функціонування та розвитку підприємства.

Для постійного проведення аналітичних процедур, у тому числі щодо розрахунків з постачальниками та підрядниками підприємства, рекомендується на ФГ «Дзялів» сформувати моніторингову службу, яка буде здійснювати на постійній основі, діагностику фінансового стану господарства.